

Jaargang 12 Juni 2004 Nummer 4

Facta

**JOHN A. MICHON OVER COGNITIE
EN GEDRAG**

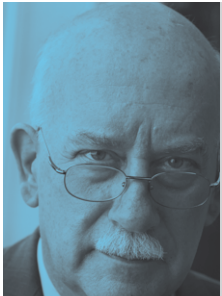
**BALANS EN TOEKOMST VAN DE
SOCIOLOGIE**

**ALLOCHTONE SPORTCLUBS
BEVORDEREN DE INBURGERING**

**RUTH MOURIK - ANTROPOLOOG
BIJ ECN**

- 2 Feiten
- 4 John A. Michon: Cognitie en gedrag in het brandpunt - Anne Bakker

John A. Michon is voorzitter van de stuurgroep die het NWO-onderzoeksthema Cognitie en gedrag coördineert. Daarin werken disciplines samen die zich bezighouden met het functioneren van het brein in relatie met gedragingen die door dat brein mogelijk gemaakt worden. ‘Als we de schakelingen in de hersenen beter kennen, kan er bijvoorbeeld iets gedaan worden aan mensen met een “zwakke” interne klok, zoals in het geval van mensen met ADHD.’

4

- 8 Naar een sociologie die ertoe doet: Conferentie ‘Toekomst van de sociologie’ - Liset van Dijk
- 12 Een eeuwige jeugd: balans en toekomst van de Nederlandse sociologie - Godfried Engbersen

8

Liset van Dijk doet verslag van de door de KNAW-Verkenningcommissie Sociologie georganiseerde conferentie ‘De toekomst van de sociologie’. Doel was beter zicht te krijgen op de inhoudelijke ontwikkelingen en de maatschappelijke relevantie van de sociologie. Godfried Engbersen, voorzitter van de commissie, hield er een inleiding. In Facta staat het deel waarin hij de stand van zaken en de toekomst van de Nederlandse sociologie schetst.

- 15 Column: Nachtmerries - Liesbet van Zoonen
- 16 In Memoriam Henny Langeveld 1926-2004 - Anneke van Doorne-Huiskes
- 18 Allochtone sportclubs bevorderen inburgering: Paul Verweel onderzoekt sport en multiculturaliteit - Sue-Yen Tjong Tjin Tai

‘We hebben vastgesteld dat sport een sociale ruimte biedt waarin allochtonen sociaal kapitaal kunnen vergaren. De onderzoeksresultaten wijzen er nu al op dat de allochtone verenigingen naast *bonding* ook veel *bridging capital* opbouwen én dat het geen gesloten clubs zijn’, concludeert Paul Verweel. Hij is een van de onderzoeksleiders van het tweejarige onderzoek ‘Sport en multiculturaliteit’.

18

- 21 Calls
- 22 Belgische minister komt “to the point” - Stijn Ruiter

20

Ruth Mourik studeerde culturele antropologie en sociologie der niet-westerse samenlevingen. Nu is zij deskundige sociotechnische veranderingen bij Energieonderzoek Centrum Nederland. ‘Wat ik inmiddels bij ECN heb geleerd, is dat je de taal van technici moet leren praten, hoewel het leerproces ook andersom verloopt.’

- 23 Nieuwe politiek, nader geduïd - S.W. Couwenberg; Naschrift - Martijn Wit
- 25 Tjeerd Royaards
- 26 Ruth Mourik: Antropoloog bij ECN - Sue-Yen Tjong Tjin Tai
- 28 Gesignaleerd - René Gabriëls
- 29 Nieuws van de Verenigingen
- 30 SISWO
- 31 Agenda

Foto omslag: Rien van der Leeden

12e jaargang, nr. 4, juni 2004

Facta – sociaal-wetenschappelijk magazine is een uitgave van SISWO/Instituut voor Maatschappijwetenschappen en Koninklijke Van Gorcum. Facta verschijnt acht keer per jaar.

Redactie

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270663, fax 020 6229430, e-mail: facta@siswo.uva.nl
Voor België: Kurt De Wit, tel. 016 323207, e-mail: Kurt.DeWit@soc.kuleuven.be

Hoofredactie: Henk Jansen. Redactiesecretariaat: Marja Harms
Redactie: Michiel Beker, Talja Blokland, Liset van Dijk, Marlies Eijnsink, Marloes Janson, Esther van der Meer, Jan Nekkers, Sara Rubbens, José van Santen, Sue-Yen Tjong, Martijn Wit, Kurt De Wit

Medewerkers

René Gabriëls, Andries Hoogerwerf, Edith de Leeuw, Dick Pels, Patrick Stouthuysen, Henk de Vos, Liesbet van Zoonen

Fotografie

Rien van der Leeden, Rotterdam; Carla Schoo, Amsterdam

Tekening

Tjeerd Royaards

Desktop Publishing

Peter de Kroon, Annette van de Sluis

Druk, vormgeving en administratie

Koninklijke Van Gorcum, Postbus 43, 9400 AA Assen
tel. 0592 379555, fax 0592-379552, e-mail: facta@vangorcum.nl
website: <http://www.vangorcum.nl/>

Abonnementen:

SISWO-relaties	€36,75
Particulier	€44,50
Instellingen	€73,50
Studenten/aio	€28,90
Collectieve afname	€28,90

Advertenties:

1/1 pagina	€340,00
1/2 pagina	€180,00
1/4 pagina	€110,00

bijsluiten folder in overleg

ISSN 0928-5350 – Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Advertenties

Koninklijke Van Gorcum bv, telefoon 0592-379566

Facta website: <http://www.maatschappijwetenschappen.nl>

SISWO
Instituut voor Maatschappijwetenschappen

Van Gorcum

Nederlands
uitgeversverbond
Groep uitgevers voor vak en wetenschap

HO
TIJDSCHRIFTEN

De Jonge Akademie

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) heeft het programma 'De Jonge Akademie' (DJA) opgericht. Het programma heeft als doel:

- jonge onderzoekers actief in aanraking te brengen met vakgebieden buiten het eigen specialisme;
- jonge onderzoekers aan te moedigen visies te ontwikkelen op de toekomst van het eigen vakgebied en aangrenzende vakgebieden, en op het te voeren wetenschapsbeleid. Die visies kunnen onder meer via het KNAW-netwerk verspreiding vinden.

In 2005 gaat DJA met veertig leden van start. De selectieprocedure hiervoor is in mei 2004 begonnen. Directeuren van onderzoekscholen en niet-universitaire onderzoeksinstituten, voorzitters van NWO-gebiedsbesturen en KNAW-leden kunnen elk ten hoogste twee kandidaten voor DJA voordragen. Zelfnominaties worden niet geaccepteerd. Voordrachten dienen voor 1 augustus 2004 te worden ingediend.

In 2006 zal De Jonge Akademie uitgebreid worden tot vijftig leden. Het lidmaatschap geldt voor een periode van vijf jaar. Elk jaar wordt een groep van tien nieuwe leden geselecteerd die de vertrekkende groep van tien vervangt. Een commissie, waarvan de leden door het DJA- en het KNAW-gezaamenlijk worden benoemd, selecteert de nieuwe DJA-leden op basis van voorstellen van directeuren van onderzoekscholen en niet-universitaire onderzoeksinstituten, voorzitters van NWO-gebiedsbesturen en KNAW-leden. Deze commissie beslist ook hoe wordt bepaald (bijvoorbeeld door loting) welke DJA-onderzoekers uit de eerste lichting na twee jaar, drie jaar, enzovoort uittreden.

Voor dit nieuwe KNAW-programma komen jonge onderzoekers in aanmerking die minder dan tien jaar geleden zijn gepromoveerd; die zich wetenschappelijk hebben onderscheiden, wat onder meer blijkt uit prijzen of subsidies die aan hen zijn toegekend (bijvoorbeeld in het kader van een VIDI-subsidie of het Programma Akademie-onderzoekers); en die een brede belangstelling voor de wetenschap hebben. Aan elk lid van De Jonge Akademie wordt jaarlijks een reisbeurs verstrekt voor het bijwonen van een of meer wetenschappelijke conferenties of voor een gastonderzoekerschap in het buitenland.

Ook belegt De Jonge Akademie in ieder geval jaarlijks een tweedaagse interdisciplinaire conferentie volgens het *Frontiers of Science*-model van de U.S. National Academy of Sciences. Een belangrijk verschil met dit model is echter dat De Jonge Akademie alle wetenschapsgebieden bestrijkt en voorlopig nationaal van opzet is.

De brandstof voor de debatten wordt aangereikt door ongeveer tien DJA-leden die prikkelende voordrachten over hun eigen (sub-)discipline verzorgen. De voordrachten dienen vooral te gaan over uitdagingen op het desbetreffende vakgebied, over doorbraken die in het verschiets liggen, over de grenzen en beperkingen waarop men stuit, en over de bijdragen aan probleemoplossingen die andere disciplines zouden kunnen leveren.

Deelname aan de conferentie is strikt op uitnodiging. Denkbaar is dat, buiten de DJA-leden, een beperkt aantal senioronderzoekers, werkzaam op de terreinen van de voordrachten, en een groep wetenschapsjournalisten worden uitgenodigd.

De Jonge Akademie beslist en handelt zelfstandig. De leden van DJA kiezen uit hun midden een bestuur. De KNAW stelt jaarlijks aan het DJA-bestuur een basisbudget beschikbaar waaruit onder meer de bestuurs- en organisatiekosten van De Jonge Akademie, de reisbeurzen van de DJA-leden, de kosten van publicaties, de kosten van de jaarlijkse conferentie (accommodatie, reis- en verblijfkosten van de conferentiedeelnemers en eventuele gastsprekers) en de kosten van andere evenementen kunnen worden bestreden. Op projectbasis kan het KNAW-bestuur aanvullende middelen voor welomschreven grote activiteiten of evenementen toewijzen.

Contact: Secretariaat van De Jonge Akademie, KNAW, Secretariaat Afdelingen Letterkunde en Natuurkunde, Postbus 19121, 1000 GC Amsterdam, tel. 020 5510746, e-mail: afdelingen@bureau.knaw.nl

Subsidiegids WOTRO

De NWO-Stichting Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen en Ontwikkelingslanden (WOTRO) financiert en stimuleert hoogwaardig onderzoek in de tropen met de nadruk op sociologische aspecten. WOTRO is multidisciplinair. Er zijn individuele projecten voor geestes- en sociale wetenschappen, aard- en levenswetenschappen en medische wetenschappen.

De subsidiegids *WOTRO Research Grants 2004-2005* kan worden aangevraagd via e-mailadres wotro@nwo.nl. De gids is ook te vinden op de NWO-site: http://www.nwo.nl/nwohome.nsf/pages/NWOP_5YHCZD?OpenDocument&nav=WOTRO_07_NL

Res Publica Prijs

Het wetenschappelijk tijdschrift *Res Publica* en het Politologisch Instituut reiken samen de Res Publica Prijs uit voor het beste artikel op basis van een eindverhandeling politieke wetenschappen. Ook een thesis bestuurswetenschappen, internationale betrekkingen of andere deeldomeinen van de politieke wetenschappen komt in aanmerking. De eerste Res Publica prijs wordt uitgereikt op het Vlaams-Nederlandse Politicologenetmaal in mei 2005. Uiterste inzenddatum is 15 november 2004. In aanmerking komt iedereen die in 2003 of 2004 aan een Belgische instelling voor hoger onderwijs afstudeerde met een eindverhandeling op het brede domein van de politieke wetenschappen (inclusief beleid, politiek en communicatie, politieke sociologie, ...). Maak op basis van deze eindverhandeling een artikel van maximaal 10.000 woorden. Het bekroonde artikel wordt gepubliceerd in *Res Publica*. Stuur het artikel per email (attachment) naar res.publica@soc.kuleuven.ac.be. In het artikel zelf mag geen enkele naam of verwijzing voorkomen. Alle identificatiegegevens worden enkel in de begeleidende e-mail vermeld.

Een onafhankelijke jury samengesteld door de verschillende universiteiten beslist over de toekenning van de prijs. De officiële overhandiging vindt plaats tijdens het Vlaams-Nederlandse politicologenetmaal 2005. Er is ook een prijs aan verbonden van €250. Meer informatie is te vinden op de website: <http://www.respublica.be>.

Management Essay Prijs

De Management Essay Prijs wordt met ingang van 2004 jaarlijks uitgereikt. De prijs heeft tot doel de ontwikkeling van het denken en publiceren over managementonderwerpen te

stimuleren. De onderwerpen die in de essays aan de orde kunnen komen, dienen betrekking te hebben op de actuele situatie in het Nederlandse taalgebied. De nadruk ligt op ontwikkelingen in theorie, casuïstiek en toekomstige toepassingen alsmede analyses van belangwekkende onderwerpen in het afgelopen jaar. De jury stelt uit de inzendingen een selectie samen met de 15 beste inzendingen. De winnaar wordt in november 2004 bekend gemaakt tijdens een symposium dat wordt georganiseerd door De Baak op Landgoed de Horst in Driebergen. De winnaar ontvangt een geldprijs ter hoogte van € 2500. Daarnaast kan hij of zij aanspraak maken op publicatie van een boek bij Academic Service onder begeleiding van de uitgever en een ervaren redacteur. Tevens is een bedrag van €1000,00 beschikbaar voor jong talent.

De 15 beste inzendingen (waaronder dus de winnaar en de inzendingen die geplaatst zijn op de shortlist) zullen worden gebundeld in het *Jaarboek Management Essay* dat in november 2004 zal verschijnen. Een verkorte versie van het winnende essay zal gepubliceerd worden in *Manager & Literatuur*.

Essays kunnen worden ingezonden tot en met 30 juni 2004. Zie voor meer informatie de website <http://www.managementessayprijs.nl/>

Internationale conferentie 'Images of Science' - New Interactions between Science and Society

De sociale, ethische en wettelijke gevolgen van wetenschappelijk werk en de relatie tussen wetenschap en maatschappij staan centraal op de internationale conferentie 'Images of Science', die wordt georganiseerd door de SWR, het Rathenau Instituut en All European Academies (ALLEA) op 6 en 7 december 2004 in Amsterdam.

Contactpersoon: Dr. J.J.G. van der Bruggen, Rathenau Instituut, tel. 070-3421542, info@rathenau.nl. Aanvullende informatie en documentatie: <http://www.imagesofscience.com/cms/>

Joke Smit-prijs

In november wordt voor de tiende maal de Joke Smit-prijs, de tweejaarlijkse regeringsprijs op emancipatie-gebied, uitgereikt. De prijs, een bedrag van €10.000.- en een kunstwerk, is bestemd voor een persoon, groep of instantie die een fundamentele bijdrage levert of heeft geleverd aan de verbetering van de positie van vrouwen in Nederland. De regeringsprijs voor emancipatie is vernoemd naar de in 1981 overleden feministe Joke Smit. Voorstellen voor kandidaten voor de prijs kunnen schriftelijk worden ingediend vóór 3 september 2004. Het adres is: Jury Joke Smit-prijs, p/a Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Directie Coördinatie Emancipatiebeleid,

t.a.v. mw. H. Huisman-Loewenthal, Antwoordnummer 93020, 2509 VB Den Haag, of per e-mail: huisman@minszw.nl. Een brochure uitgebracht met informatie over de prijs is verkrijgbaar bij het ministerie, telefoon 0800-9051 (gratis) of te vinden op www.emancipatieweb.nl.

Akademie kiest zestien nieuwe leden

De Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen (KNAW) heeft zestien nieuwe leden gekozen. De nieuwe leden van de Afdeling Letterkunde met een sociaal-wetenschappelijke achtergrond zijn:

- A.P. Buunk (1947), hoogleraar Sociale psychologie, Rijksuniversiteit Groningen
- E.E.C. van Damme (1956), hoogleraar Micro-economie, Universiteit van Tilburg
- P.A. Dykstra (1956), senioronderzoeker Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI-KNAW), hoogleraar Verwantschapsdemografie, Universiteit Utrecht
- P. Hagoort (1954), directeur F.C. Donders Centre for Cognitive Neuroimaging, hoogleraar Neuropsychologie, Katholieke Universiteit Nijmegen
- J. Lucassen (1947), senioronderzoeker Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG-KNAW), hoogleraar Internationale en comparatieve geschiedenis, Vrije Universiteit Amsterdam
- P.L.H. Scheepers (1958), hoogleraar Methoden en technieken van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, Katholieke Universiteit Nijmegen
- P.P. Wakker (1956), hoogleraar Beslissen bij onzekerheid, Universiteit van Amsterdam, hoogleraar Kwantitatieve economie, Universiteit Maastricht.

Professionals between People and Policy

De Universiteit van Amsterdam (ASSR/Vakgroep sociologie en antropologie), de Universiteit Utrecht (Algemene Sociale Wetenschappen/ICS), het Verwey-Jonker Instituut en het Nederlands Instituut voor Zorg en Welzijn nodigen u uit voor de tweedaagse internationale conferentie 'Professionals between People and Policy' op 7 oktober in Amsterdam en 8 oktober in Utrecht.

Professionals in zorg en welzijn hebben te maken met een optredende én terugtrekkende overheid, met marktwerking en steeds mondiger en diverser wordende burgers. Bovendien klinkt voortdurend de vraag wat precies het doel is van hun werk en of wat ze doen wel werkt. Ze moeten sociale problemen oplossen op een verantwoorde, professionele en ethische wijze. Professionals: ze staan met de voeten in de klei en in het hart van de politieke discussie. Over hun ingewikkelde relatie met burgers, overheid, management en markt gaat deze conferentie. De vragen die onder andere aan bod komen zijn:

1. Wat betekent de nieuwe 'ondernemende' overheid - nationaal én lokaal - voor professionals?
2. Hebben zij last van of baat bij de eis om verantwoording af te leggen?
3. Wat zijn de normatieve uitgangspunten van professionals en wat is het doel van hun werk?
4. Is er bewijs ('evidence') dat hun werk daadwerkelijk helpt?
5. Wat betekent het machtiger en mondiger worden van burgers voor professionals?

Voor meer informatie over het inhoudelijke programma kunt u contact opnemen met Monique Kremer, e-mail: m.kremer@nizw.nl. Voor informatie over uw aanmelding kunt u contact opnemen met het NIZW / Cursus- en Congresbureau, telefoon (030) 230 65 10, fax (030) 230 64 90, e-mail: congres@nizw.nl

Onder het motto 'Springplank naar de Toekomst' heeft NWO in 2001 strategisch ingezet op negen brede onderzoeksthema's. Een daarvan is het thema Cognitie en Gedrag. Daarmee wordt ingespeeld op de bloeiende samenwerking tussen de verschillende wetenschappelijke disciplines die zich bezighouden met het functioneren van het brein in relatie met al die als intelligent te bestempelen gedragingen die door dat brein mogelijk gemaakt worden. Voorzitter van de stuurgroep die dit onderzoek coördineert, is prof.dr. John A. Michon, emeritus hoogleraar psychonomie in Leiden.

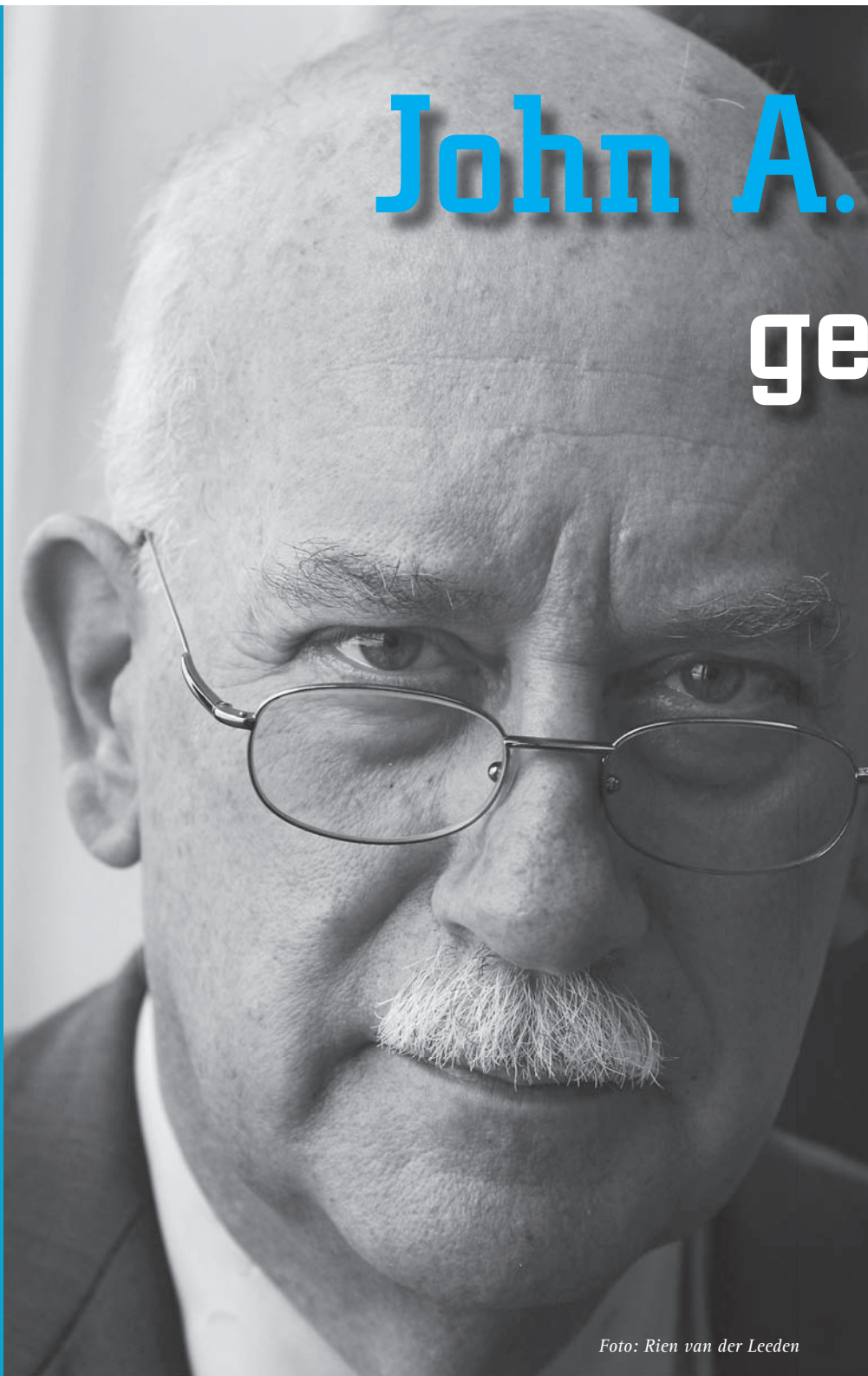

Foto: Rien van der Leeden

John A. Michon: Cognitie en gedrag in het brandpunt

1992, werd ik benaderd door NWO met de vraag of ik directeur wilde worden van een nieuw op te richten onderzoeksinstituut, het Nederlands Studiecentrum voor Criminaliteit en Rechtshandhaving. Dat instituut moest zich interdisciplinair profileren en dat was iets wat ik in Groningen met mijn Verkeerskundig Studiecentrum al eens ondernomen had. Ik vond het leuk om het nog eens te proberen op een ander terrein, vandaar mijn verhuizing naar Leiden. En overall kwam ik de tijd tegen: bij TNO als het ging om de vraag hoe snel een vliegverkeersleider kan vaststellen of twee vliegtuigen op een botskoers liggen, of in Groningen bij de vraag wat het nu eigenlijk betekent om "twee seconden afstand" te houden van je voorligger - een probleem dat nu weer lijkt op te duiken, of in Leiden bij de vraag wat er mis is met de tijdbeleving van kinderen met ADHD.'

Wat is het doel van het onderzoeksthema Cognitie en Gedrag?

'Het gaat om de bundeling van vier belangrijke onderzoeksvelden: neurowetenschappen, gedragswetenschappen, taalwetenschappen en wat ik zal noemen de computationele wetenschappen (wiskunde en informatica). Het onderzoek spitst zich toe op de wijze waarop mensen en dieren met hun neurale architectuur intelligente, doelgerichte taken verrichten in een natuurlijke of sociale context - en wat daarbij mis kan gaan. We streven daarbij naar een universele context: mens en dier vormen speciale gevallen van het genus "Cognitief Systeem", dat trouwens ook kunstmatige intelligenties zoals robots en multinationals omvat.'

Wat zijn de huidige ontwikkelingen op dat gebied?

'Om de huidige stand van zaken in een juist kader te plaatsen moeten we eerst een flinke stap terug doen in de tijd. Sinds de Tweede Wereldoorlog hebben de neurowetenschappen, de psychologie, de taalwetenschappen en de toen nog prille computerwetenschappen grote vooruitgang geboekt. "Informatie" werd in eerste instantie het sleutelwoord. In de jaren vijftig begon de informatietheorie beetje bij beetje vorm te krijgen en vervolgens richtte men zich op de studie van de informatieverwerking. Op verschillende belangrijke symposia vonden prominente onderzoekers uit zeer uiteenlopende disciplines een gemeenschappelijk

kader. Legendarisch zijn het *Hixon Symposium* (1948) waar de neurowetenschappen, de psychologie en de informatica contact maakten, en het *Symposium on Information Theory* (1956) waar de taalkundige Chomsky, de psycholoog Miller en de grootvaders van de kunstmatige intelligentie Simon en Newell ideeën presenteerden die de daaropvolgende dertig jaar de ontwikkelingen in dit domein zouden bepalen. Sedert de jaren tachtig van de vorige eeuw hebben zich belangrijke nieuwe ontwikkelingen voorgedaan. De belangrijkste is wellicht de mogelijkheid afbeeldingen ("scans") te maken van het normaal functionerende, intacte brein. Daarnaast leveren ook nieuwe inzichten op het gebied van de genetische basis van gedrag en van complexe netwerken van kunstmatige "neuronen" een belangrijke bijdrage aan de versnelde evolutie van het cognitieonderzoek. Nu toch de term evolutie valt, ook het evolutiemodel als zodanig heeft een belangrijke impuls gegeven: cognitie heeft een lange, lange geschiedenis. U moet zich voorstellen dat deze ontwikkeling zich voerde in een periode dat nieuwe wetenschappen en -schappes als paddenstoelen uit de grond schoten. Het opmerkelijke is nu dat de disciplines die zich met cognitie bezighouden, maar die elkaar tot dan toe eigenlijk alleen van horen zeggen kenden - en soms zelfs dat niet - elkaar tegen deze zich steeds maar vertakkende stroom in hebben weten te vinden en tot een in vele gevallen hechte samenwerking hebben weten te komen. Het NWO-programma is in belangrijke mate bedoeld als een instrument om deze samenwerking nog hechter te maken.'

Kunt u een voorbeeld geven?

'Een relevant voorbeeld van interdisciplinaire samenwerking op het gebied van cognitie en gedrag is het onderzoek van degeneratieziekten, zoals Alzheimer. Dementie is een toenemend ernstig maatschappelijk probleem. Maar niet alle dementie is een gevolg van de ziekte van Alzheimer, wat bijvoorbeeld de vraag oproept in welke opzichten Alzheimerdementie zich onderscheidt van de "normale" vergeetachtigheid die hoort bij het ouder worden? En welke neurale structuren en functies zijn daarbij in het geding? Typisch een vraagstuk waaraan alle cognitiewetenschappen een belangrijke bijdrage kunnen leveren en waarvan het maatschappelijk belang gigantisch is.'

Anne Bakker

U hebt veel verschillende dingen gedaan. Wat is de rode draad in uw loopbaan?

'De rode draad is ongetwijfeld mijn belangstelling voor het fenomeen tijd. Als scholier heb ik al eens een ongelofelijk ingewikkeld opstel geschreven over de *Taxonomie van het Wachten*. U wilt niet weten hoeveel

schakeringen wachten er zijn: actief of passief, blij of angstig verwachten, opwachten, afwachten en ga zo maar door. Later heb ik mij verdiept in alle schakeringen van ons tijdbesef en de manier waarop we onze gedragingen in de tijd organiseren. Aanvankelijk bij TNO, daarna, vanaf 1971, als hoogleraar psychologische functieleer en verkeerskunde aan de Rijksuniversiteit Groningen. En net toen ik aan een nieuwe uitdaging toe was, in

Maar hoe wordt er concreet samengewerkt?
‘Het gaat om inzicht in neurale structuren en functies en tegelijk om de producten daarvan: de overwegingen en gedragingen die ons in staat stellen onszelf te blijven in een omgeving die voortdurend verandert. Neuro-wetenschappers kunnen bijvoorbeeld door middel van imagingtechnieken lokaliseren waar bepaalde processen zich in de hersenen afspelen. Maar *so what?* Welke inzichten levert dat nu uiteindelijk op voor het begrijpen en het kunnen beïnvloeden van gedrag? Zelf heb ik me intensief beziggehouden met de timing van gedrag, de vraag hoe mensen, en dieren, erin slagen in de pas te blijven met wat er in de omgeving gebeurt. Timing is ongehoord belangrijk: wat zijn, bijvoorbeeld, de overlevingskansen van een tijger wiens “klok” vijftig milliseconden achterloopt bij die van zijn prooi? Mensen kunnen tijd over het algemeen redelijk schatten,

Het cognitief-evolutionaire mensbeeld maakt *juist* een gefundeerde en evenwichtige benadering van deze maatschappelijke problemen mogelijk.

voldoende in ieder geval om in leven te blijven. Musici kunnen het zelfs heel goed. Maar waar komt die precisie vandaan? Dat is een interessante vraag. We mogen aannemen dat we vol zitten met interne klokken. We zijn ritmisch van onze tenen tot onze stembanden. Nu blijken al die klokken op dezelfde manier te zijn afgeregeld. Dat doet vermoeden dat er ergens zoiets als een “*master clock*” aan het werk is die zorgt dat onze gedragingen in fase blijven lopen. Men heeft meer dan een eeuw tevergeefs naar een dergelijke organische chronometer gezocht. Af en toe komt er een min of meer plausibele kandidaat tevoorschijn, zoals, heel recent, het *corpus striatum*, een gebiedje diep in de hersenen dat heel direct en uitbundig gekoppeld is met gebieden in de hersenschors waarin de sturing van onze cognitieve activiteiten plaatsvindt, vooral die waarbij een nauwkeurige timing van belang is.’

Dat is natuurlijk heel interessant. Maar hoe wordt die kennis vervolgens toegepast?
‘Ja, het inzicht is trouwens meestal veel interessanter dan de toepassing van dergelijke nieuwe kennis. Maar het is natuurlijk wel heel bevredigend voor onderzoekers als hun inzichten ook toepassing vinden. Daarop zijn trouwens ook wel uitzonderingen. Als we de schakelingen in de hersenen beter kennen, kan er iets gedaan worden aan mensen met een “zwakke” interne klok. Bijvoorbeeld in het geval van mensen met ADHD, een stoornis van de aandacht die gepaard gaat met een overmatige bewegingsonrust. Een van de kenmerken van mensen met

deze stoornis is een buitengewoon slecht tijdsbesef. Ze kunnen niet projecteren naar de toekomst; ze verdragen bijvoorbeeld geen uitstel van beloning. Zulke mensen kun je trainen. Maar omdat je de hersenen niet rechtstreeks kunt trainen, doe je dat via het gedrag. Gedragstraining heeft onmiddellijke consequenties voor de actiebereidheid van relevante neuronen. Uit scanonderzoek is bijvoorbeeld gebleken dat Londense taxichauffeurs – na drie jaar verplichte cursussen oriëntatie en stratenkennis en vervolgens een aantal jaren praktijkervaring – in hun brein een bovengemiddeld groot gebied voor ruimtelijke representatie hebben. Pianisten ontwikkelen een groter gebied voor de representatie van hun vingermotoriek. De zogenaamde knobbels, denk aan de wiskundeknobbel of talenknobbel, bestaan dus echt, al zijn ze in werkelijkheid functionele hersenvelden en geen uitstulpingen van de schedel. Al met al zijn mensen en daarmee hun hersenfuncties uitstekend te trainen. Musici, dansers en trapezewerkers vormen daarvan het boeiende bewijs. Zo kan meer inzicht in bijvoorbeeld de timingprocessen in de hersenen bijdragen aan nieuwe, effectieve en efficiënte methoden van behandeling van gedragsstoornissen en de training van complexe cognitieve vaardigheden.’

Wat kunnen sociale wetenschappen en neurowetenschappen voor elkaar betekenen?
‘Veel. Te veel om in dit korte bestek op te sommen. De gebieden komen steeds dichterbij elkaar, maar de vraag is hoe we de resterende barrières kunnen slechten. Dat is een vraag waaraan Steven Pinker – een befaamd taalpsycholoog – een interessant betoog gewijd heeft in een recent boek, *The Blank Slate : The Modern Denial of Human Nature*. Ik kan het u aanbevelen!¹ Volgens Pinker hebben drie klassieke opvattingen ons zicht op de menselijke natuur onherstelbaar vertroebeld: de mens als een *onbeschreven blad* (Locke), als *edele wilde* (Rousseau) en als de *geest in de machine* (Descartes). De eerste opvatting impliceert dat de mens maakbaar is en ter wereld komt zonder aangeboren eigenschappen en functies. De tweede veronderstelt dat de mens van nature goed is en slechts uit de rails loopt als slachtoffer van de omstandigheden. De derde opvatting ten slotte bouwt voort op het onderscheid tussen lichaam en ziel, tussen materie en (onstoffelijke) geest. Pinker stelt hiertegenover het *cognitief-evolutionaire* mensbeeld zoals dat nu prominent figureert in de cognitiewetenschappen. Hij laat zien dat de vrees voor ongelijkheid en discriminatie, morele corruptie, determinisme en nihilisme, die het gevolg zouden zijn van dit mensbeeld, ongegrond is en dat de krachtige weerstand vanuit verscheidene, religieus en ideologisch dogmatische, maatschappelijke kringen niet steekhoudend is. Het cognitief-evolutionaire mensbeeld maakt *juist* een gefundeerde en evenwichtige benadering van deze maatschappelijke problemen mogelijk. Deze stellingname illustreert Pinker vervolgens aan de hand van een aantal centrale maatschappelijke probleemvelden: politiek, geweld, emancipatie, kinderen en kunst.’

Nature/Nurture – waar staat u in die discussie?
‘Nature, nurture... Ik denk dat die begrippen een niet te

scheiden paar vormen. Om een zekere genetische aanleg kun je niet heen, maar verder is in principe alles te leren. Er moet wel een bepaalde dispositie zijn. Een voorbeeld: om met je duim je pink te kunnen aanraken – dat heet opponeren – moet je een beweeglijk duimgewricht hebben. Mijn leermeester Buytendijk beweerde bovendien dat alleen de mens kan opponeren. Nu is mijn kleine gebrek dat mijn onderste duimgewrichten om genetische redenen vergroeid zijn en ik dus niet kan opponeren. Maar maakt mij dat tot de *missing link*? Met mijn soort duim zou ik nooit een virtuoos violist hebben kunnen worden, maar binnen mijn persoonlijke, materiële grenzen is verder alles mogelijk. Het gaat dus om een combinatie van lichamelijke dispositie, talent en doorzettingsvermogen. Voor een deel scheppen wij zelf de mogelijkheden en beperkingen door de wijze waarop wij de wereld structureren en in onze vroege jeugd zijn het de ouders en opvoeders die dat voor ons doen; “nurture” dus. Maar altijd speelt onze “nature” daar doorheen. Ieder kind maakt bijvoorbeeld een gevoelige periode voor taalverwerving door, zo tussen acht maanden en twee jaar. Als de taal in die periode onvoldoende of zelfs helemaal niet wordt aangeboden, raakt de taalontwikkeling ernstig verstoord. Hetzelfde geldt voor de motoriek. Een baby moet een ongehoorde intellectuele prestatie leveren om zijn lichaam onder controle te krijgen. Honderden uren proberen en nog eens proberen en ineens lukt het om je voet in je mond te steken. Minder zichtbaar is dit bij zoiets ijsls als het geweten. Er is niettemin reden om aan te nemen dat er ook bij de ontwikkeling van ons geweten sprake is van een vergelijkbare ontvankelijke periode, ergens tussen anderhalf en vier jaar. Al met al zijn de hersenen het meest complexe object onder de hemel. Alles wat wij doen, weten, denken en waarnemen heeft een representatie in die hersenen. *Hoe* er gerepresenteerd wordt ligt min of meer vast, maar *wat* er gepresenteerd wordt, hangt hoofdzakelijk af van onze culturele achtergrond en onze persoonlijke ervaringen.’

Hoe belangrijk is maatschappelijke relevantie van wetenschappelijk onderzoek?
‘Dat is een vraag waarop twee antwoorden mogelijk zijn. Als u bedoelt of wetenschappelijk onderzoek ten principale relevant *moet zijn*, is het antwoord “nee”. Als u bedoelt of wetenschappelijk onderzoek in belangrijke mate maatschappelijk relevant *is*, is het antwoord natuurlijk “ja”. Om met dat laatste te beginnen: als wetenschappelijk onderzoek (meestal) niet relevant zou zijn, dan liepen we nu nog in beestenvellen tot we rond ons dertigste levensjaar door de pest of een overstroming zouden omkomen. Ik laat verdere voorbeelden graag aan uw fantasie over. De vraag of wetenschappelijk onderzoek maatschappelijk relevant moet zijn, beantwoord ik ontkennend. De wetenschap laat zich niet vruchtbaar door zoiets als “maatschappelijke relevantie” leiden. Maatschappelijke relevantie ontstijgt zelden de waan van de dag, zoals de mislukkingen van opeenvolgende bewindslieden in sectoren als onderwijs – denk aan studiehuis en VMBO – verkeer en justitie laten zien. Zij geven de onderzoeker die onder druk van dergelijke “maatschappelijke relevanties” moet werken niet

noodzakelijk het gevoel met iets nuttigs of belangrijks bezig te zijn. Dat neemt allemaal niet weg dat wetenschap in het algemeen haar probleemstellingen wel degelijk in de realiteit moet zoeken – dat geldt ook voor de cognitiewetenschappen. Wiskunde en misschien een heel klein stukje fysica zijn daarvan vrijgesteld; daar stellen ze de universele vragen. Maar alle pertinente vragen van de psycholoog verwijzen naar de realiteit waarin wij leven. De rest is theologie: hoeveel engelen kunnen er dansen op de punt van een naald en zo. Kortom, het gaat erom het gedrag van de mens te ontrafelen en begrijpen. Als dat niet maatschappelijk relevant is!

De wetenschap laat zich niet vruchtbaar door zoiets als “maatschappelijke relevantie” leiden. Maatschappelijke relevantie ontstijgt zelden de waan van de dag.

Mijn TNO-verleden heeft mij overigens heel erg gevoelig gemaakt voor de toepasbaarheid – een neutralere term dan relevantie – van wetenschappelijk onderzoek. Als u vraagt wat voor onderzoek ik zelf nu zou willen uitvoeren, voel ik mij ineens heel lui: ik wil nog wel sturen, maar ik wil geen kar meer trekken. Ik mag nog graag voorwaarden scheppen en ik leg daarbij gaarne de restanten van mijn gewicht in de schaal. En ik blijf ook vreselijk nieuwsgierig naar de resultaten van toekomstig wetenschappelijk onderzoek. Het zijn die voortdurende, verrassende en soms onverwachte ontwikkelingen die de wetenschap tot zo’n relevante zaak maken.’

Noot

1. Steven Pinker – *The Blank Slate : The Modern Denial of Human Nature*. – New York : Viking (Penguin Putnum) ; London : Allen Lane (Penguin Books), 2002. Nederlandse vertaling: *Het onbeschreven blad : over de ontkenning van een aangeboren menselijke natuur*. – Amsterdam : Contact, 2003.

Anne Bakker is antropoloog en tekstschrijver

De KNAW-Verkenningcommissie Sociologie organiseerde op 19 april 2004 de conferentie 'De toekomst van de sociologie'. Doel van deze dag was beter zicht te krijgen op de inhoudelijke ontwikkelingen en de maatschappelijke relevantie van de sociologie. De verkenningcommissie gebruikt de resultaten van de dag om een onderzoeksagenda voor de toekomst te schetsen.

Naar een sociologie die ertoe doet

Conferentie 'Toekomst van de sociologie'

Foto: Rien van der Leeden

Liset van Dijk

'Het gaat goed met de sociologie', zei Anneke van Doorne-Huiskes tijdens de opening van de dag. Die conclusie trok de commissie al op basis van haar werkzaamheden tot nu toe. En uit de rest van de dag bleek het ook. Veel ideeën voor nieuw onderzoek en theoretische en methodische ontwikkelingen die zich met gerenommeerd internationaal onderzoek kunnen meten, kwamen naar voren. Reden dus om tevreden

achterover te gaan leunen? Dat zeker niet. 'We moeten naar een sociologie die ertoe doet', betoogde commissievoorzitter Godfried Engbersen aan het begin van de dag. Hij stelde dat de sociale wetenschappen moeten stoppen met pogingen zich te modelleren naar de natuurwetenschappen. Een sociologie die ertoe doet, voldoet daarnaast aan nog drie criteria. Zij bestudeert vraagstukken die van belang zijn voor de lokale, nationale en mondiale gemeenschappen waarin we leven. Ook draagt zij bij aan het zelfbegrip

van groepen, gemeenschappen en organisaties, en schetst zij nieuwe ideeën. Tot slot kan een sociologie die ertoe doet, aldus Engbersen, niet zonder het op effectieve wijze communiceren van de resultaten van sociologisch onderzoek naar medeburgers. Dat aan dat laatste nog wel wat te verbeteren valt, is geen nieuws. Al in het voortraject naar deze conferentie was er discussie ontstaan over de rol van de sociologie in het maatschappelijk debat. In de vorige editie van *Facta* schreef Henk de Vos dat sociologen weinig tevreden

mogen zijn met de staat van hun vak. Hij vindt dat de sociologie net zo veel maatschappelijke aandacht moet hebben als de economie en de psychologie. De maatschappelijke relevantie van de sociologie kan, aldus De Vos, een stuk sterker dan nu het geval is. Paul Schnabel, directeur van het Sociaal Cultureel Planbureau, is het daarmee eens. Hij ging op 19 april in op de maatschappelijke betekenis van de sociologie en concludeerde dat sociologen nooit zo goed gekeken hebben naar de rol van de sociologie als wetenschap

Conferentie 'Toekomst van de sociologie'

Vlnr. Harry Ganzeboom, Wil Arts, Godfried Engbersen, Anneke van Doorne-Huiskes, Romke van der Veen

Foto: Rien van der Leeden

in de samenleving. 'We zijn er nooit in geslaagd een echte interventiewetenschap te worden (...) en zijn niet zo goed in het vertalen van ons onderzoek in praktische oplossingen', aldus Schnabel. 'Sociologen hebben een sterke oriëntatie op elkaar en zijn veel meer intern gericht dan extern (...). Het ontbeert de sociologie aan een echte beroepsgroeporganisatie zoals de psychologen die hebben. Dat maakt de positie van sociologen als beroepsgroep wel zwak (...). Sociologen in het veld identificeren zich vooral met de sector waarin ze werken, bijvoorbeeld de gezondheidszorg, welzijn of cultuur, in die zin hebben ze een open beroepsperspectief (...). Hierop is tot nu toe weinig reflectie en dat zou wel moeten, want de meeste sociologen vinden daar hun emploi.'

Academisch en toegepast

Andere sprekers die waren uitgenodigd te spreken over of vanuit het beleid, ondersteunden de visie van Schnabel. Zoals Paul Tesser, na een lange carrière als sociologisch onderzoeker nu anderhalf jaar werkzaam als strategisch beleidsadviseur bij het ministerie van Justitie. Tesser constateerde dat de toegepaste sociologie recentelijk regelmatig in diskrediet is gebracht, zoals in de berichtgeving rond het Verweij-Jonker Instituut in het debat rondom de integratie van minderheden. 'Vanwaar die afkeer van de sociologie? Wat ging er mis?' Hij zocht het antwoord in de relatie tussen sociologie enerzijds en ideologie en politiek anderzijds. 'Veel mensen kunnen

nu niet meer het verschil aangeven tussen sociologie en socialisme (...). In weerwil van de beeldvorming hebben veel sociologen in dienst van onderzoeksinstituten, adviesraden en strategische afdelingen van ministeries zich ontwikkeld tot vakbekwame en toegewijde onderzoekers en analisten van de samenleving. Maar de verdenking dat zij een heimelijk verbond waren aangegaan met politiek en ideologie, hebben ze niet afdoende ongedaan kunnen maken.' En al die tijd hield de academische sociologie zich afzijdig. Tesser wilde de verkenningscommissie het volgende punt meegeven: 'De toegepaste sociologie heeft alleen een toekomst als ze zich losmaakt uit het onzalige verbond met ideologie en politiek. De academische sociologie heeft

alleen een toekomst als ze niet langer de rug naar de reëel bestaande samenleving blijft keren (...). Wil zij een toekomst hebben dan moet de toegepaste sociologie zich richten op de kwaliteitsstandaarden van de academische sociologie. De academische sociologie van haar kant moet zich bezighouden met de kernproblemen waarmee onze samenleving nu en in de toekomst te maken heeft. Het klinkt een beetje blasfemisch, maar waar ik voor pleit is een nieuw verbond tussen de toegepaste en de academische sociologie.'

Zorgen

Andere sprekers refereerden ook aan de kwaliteitseisen waaraan de toegepaste sociologie of het beleids-onderzoek moet voldoen. Frans Leeuw adviseerde beleidsonderzoekers om niet allerlei nieuwe theorie'tjes te ontwikkelen, maar gebruik te maken van bestaande gedragstheorieën en Jan-Willem Duyvendak formuleerde het als volgt: 'Bruikbaarheid mag niet ten koste gaan van de wetenschappelijkheid. We moeten opnieuw nadenken over strategieën om het normale wetenschappelijke debat over resultaten ook te laten plaatsvinden in het geval van beleidsonderzoek.'

In de verhalen van de academische sociologen klonk een roep het onderzoek interessanter te maken voor maatschappij en beleid. Pearl Dykstra signaleerde bijvoorbeeld dat beleidsvraagstukken niet sterk onder de aandacht hebben gestaan van Nederlandse familiesociologen. Een bijdrage van de familiesociologie aan beleid kan volgens haar met name worden verwacht waar het gaat om de toetsing van assumpties waaronder beleidsmakers opereren. Beleidsmakers gaan soms uit van verkeerde assumpties, bijvoorbeeld bij de versobering van de pensioenaanspraken. Dit veronderstelt een economische zelfstandigheid van vrouwen, een werkelijkheid die slechts voor een minderheid van de vrouwen in Nederland opgaat.

Met de kwaliteit van het academisch sociologisch onderzoek lijkt weinig mis, zo bleek uit deze dag. Ook is er, zoals gezegd, geen gebrek aan nieuwe ideeën voor de toekomst; in vrijwel iedere sessie kwamen ze naar voren. Er waren echter ook zorgen. Tom Snijders sneed bijvoorbeeld het probleem van de toenemende non-respons in onderzoek aan: 'Selectieve non-respons is een vloek voor de sociale wetenschappen die op diverse manieren te lijf wordt gegaan, maar het blijft een vloek. Te veel onderzoek beperkt zich tot een beperkte poging om de respons te bevorderen en voorts tot een analyse van de samenhang van de non-respons met enkele oppervlakkige kenmerken, waarna overgegaan wordt tot de orde van de dag.' Andere manieren van dataverzameling, zoals quotasteeekproeven of focusgroepen, bieden volgens hem niet de oplossing. Snijders pleitte voor onderzoek naar mogelijke verbeteringen en oplossingen op dit terrein. Dus hoewel het, om met Anneke van Doorne-Huiskes te spreken, goed gaat met de sociologie, liet deze dag zien dat er geen reden is om achterover te leunen.

Liset van Dijk is redacteur van FACTA

Een eeuwige jeugd:

balans en toekomst van de Nederlandse sociologie¹

Godfried Engbersen

Wat kan ik nu zeggen over de stand van zaken en de toekomst van de Nederlandse sociologie?

Een eerste observatie is dat pluraliteit en scholenstrijd geen probleem zijn. De scholenstrijd in de sociologie heeft op zichzelf nuttige effecten gehad. Uit de concurrentie zijn niet alleen twee productieve wijzen van sociologiebeoefening voortgekomen, ze hebben de zinnen van de sociologen ook sterk op wetenschapsinterne ontwikkelingen gezet. De scholenstrijd heeft echter aan productiviteit verloren en lijkt overigens achter de rug. Voor zover dat niet zo is, moet deze de rug worden toegekeerd.

Een tweede observatie is dat er in de voorbije decennia vruchtbare verbanden zijn ontstaan tussen de theoretische oriëntaties van de twee Nederlandse onderzoekscholen, in het bijzonder in het veld van de economische sociologie. Ook zijn vruchtbare vormen van interdisciplinariteit ontstaan, bijvoorbeeld tussen antropologie en sociologie, als het gaat om vraagstukken van identiteit, religie en solidariteit. De recente studie *Solidariteit en de gift* (2003) van Aafke Komter is een voorbeeld van het samengaan van antropologische en sociologische theorievorming. Het is ook een mooie illustratie van de these van Saskia Sassen dat oude vragen en klassieke theorieën - in dit geval over de gift - relevant zijn om hedendaagse vraagstukken van solidariteit te doorgronden.

Een derde observatie is dat we in Nederland een vitale sociologiebeoefening kennen. Die vitaliteit van de Nederlandse sociologie komt tot uiting in de scientistische sociologie van Harry Ganzeboom en Wout Ultee, en blijkt ook uit het meer interpretatieve werk van Abram de Swaan en Paul Schnabel en de op beleid en maatschappij gerichte sociologie van Kees Schuyt en Jelle Visser. Ook al zouden sommige vertegenwoordigers van deze drie typen sociologiebeoefening dat willen, het zou een in mijn ogen een groot verlies betekenen wanneer een

Foto: Godfried Engbersen

Foto: Rien van der Leeden

In zijn inleiding op de conferentie *De toekomst van de sociologie* ging Godfried Engbersen, voorzitter van de Verkenningcommissie Sociologie, in op de vraag op welke wijze de inhoudelijke vernieuwing van de sociologie gestalte moet krijgen. Hij schetste de constanten in de sociologie en benadrukte dat, als we praten over de toekomst van de sociologie, het van belang is om te benadrukken dat (i) de sociologische kennis vergankelijk is als gevolg van permanente maatschappelijke veranderingen ('een eeuwige jeugdigheid'), (ii) dat theoretisch en methodisch pluralisme daar deel van uit zal maken, (iii) dat er verschillende praktijken van sociologiebeoefening zullen bestaan, (iv) dat de hoofdvragen van de sociologie richtinggevend zullen blijven voor het onderzoek en (v) dat er een inherente spanningsrelatie zal blijven bestaan van de sociologie ten opzichte van politiek en *common sense*.

Vervolgens stond Engbersen stil bij analyses van de noodzaak tot theoretische innovatie van de sociologie. Hij concludeerde dat (i) sommige theoretische lijnen in de sociologie nog steeds relevant zijn, dat (ii) andere een hernieuwde actualiteit kunnen krijgen, (iii) maar dat hedendaagse transformaties (mondialisering en individualisering) ook om nieuwe theorie- en begripsvorming vragen en (iv) dat inhoudelijke vernieuwingen niet zelden ontstaan door menging met andere tradities en disciplines. Engbersen stelde daarna de stand van zaken en de toekomst van de Nederlandse sociologie aan de orde. Deze paragraaf is hier in *Facta* afgedrukt. Hij besloot zijn lezing met opmerkingen over de maatschappelijke betekenis van de sociologie en wees op het belang om effectieve strategieën te ontwikkelen om sociologische kennis te vertalen naar de samenleving.

of twee van de drie sociologische perspectieven zou ontbreken. Een socioloog die zich van de samenleving afwendt en zich opsluit in het laboratorium of in onnavolgbare data-analyses, dreigt steriel te worden; een interpretatieve sociologie die zich bezighoudt met zingeving en betekenisverlening en nimmer tot harde toetsing en verdelingsuitspraken wenst te komen, is te soft; en een sociologie die zich vooral bezighoudt met door het beleid aangedragen vraagstukken, verliest aan intellectueel gezag.

Een vierde observatie is dat er in de Nederlandse sociologie niet de waan van de dag heerst. Er is sprake van een sterke oriëntatie op continuïteit en op permanente vragen die het vak sturen. Dat accent op hoofdvragen is wellicht een van de meest originele bijdragen geweest van de Hollandse inleidingen in de sociologie en heeft er mede toe geleid dat veel modieuze, postmoderne culturele studies geen voet aan de grond hebben gekregen in de Nederlandse sociologie. De recente verzuchting van Esping-Andersen dat er vandaag de dag meer boeken verschijnen over seksuele identiteiten dan over macht en sociale klasse, en dat er meer gedebatteerd wordt over taal dan over het verrichten van goed empirisch onderzoek, gaat voor Nederland zeker niet op. We zouden hieraan wel kunnen toevoegen dat in de Nederlandse sociologiebeoefening vooral de eerste twee hoofdvragen van de sociologie centraal hebben gestaan, die naar sociale cohesie en coördinatie en die naar sociale ongelijkheid. Ik denk dan in het bijzonder aan het omvangrijke werk van de stratificatiesociologie, de verzorgingsstaat- en figuratiesociologie en de ICS-studies over samenwerking en solidariteit. De twee andere hoofdvragen naar effecten van modernisering/rationalisering en naar identiteitsvorming hebben - in de sociologie - minder systematische aandacht gekregen.

Een vijfde observatie is dat de theoretische en begripsmatige vernieuwing waarvoor wordt gepleit in de Nederlandse sociologie, op ambachtelijke wijze ter hand wordt genomen. Nederland kent geen Bourdieu, Coleman, Giddens of Luhmann. Maar ver voor het pleidooi van Ulrich Beck voor een kosmopolitische methodologie is in de Amsterdamse School het onderzoeksprogramma naar de 'transnationale samenleving' gestart. En ver voor de hedendaagse oproepen tot begripsvernieuwing zijn bij het ICS nauwgezette empirische studies gestart naar sociale netwerken, sociaal kapitaal en samenwerking. Ook zien we een sterke toename van comparatief onderzoek (vgl. Workshop Sociologisch Talent). Ook binnen andere onderzoeksgroepen en sommige NWO-programma's is een aanzet te zien tot conceptuele vernieuwing en tot het empirisch onderzoeken van de gevolgen van mondialiserings-, moderniserings- en individualiseringsprocessen voor traditionele instituties zoals de stad, de verzorgingsstaat, de familie, cultuur en religie. In zekere zin wordt in Nederland het onderzoeksprogramma uitgevoerd dat recentelijk door Esping-Andersen is voorgesteld voor de 21e eeuw. Hij noemde dat 'doelgericht empiricisme'.

Een zesde waarneming heeft betrekking op methodische innovaties. In de voorbije jaren is het gezag en de

schijnexactheid van het klassieke vragenlijstonderzoek - vooral door de hoge non-respons - in toenemende mate in twijfel getrokken: "74,6 procent van de sociologie is bunk", schreef *The Economist* ooit laatdunkend in een redactioneel commentaar. Het lijkt mij niet gerechtvaardigd om het surveyonderzoek af te schrijven, maar het is interessant om te zien dat sociologen ook andere databronnen gaan gebruiken. Ook zien we de ontwikkeling van nieuwe geavanceerde kwantitatieve en kwalitatieve methoden en modellen van dataverzameling en dataanalyse, bijvoorbeeld vanuit de mathematische sociologie en vanuit de antropologische traditie van de etnografie. Wie hedendaagse trends op het spoor wil komen, heeft een ruim en eigentijds arsenaal van onderzoeksmethoden nodig. Mijn waarneming is echter wel dat de intellectuele mobiliteit tussen methoden beperkt is, mede door de achterhaalde stereotypen die nog steeds over en weer bestaan.

Deze zes observaties zijn er niet om te zeggen dat de sociologische onderzoeksagenda voor de toekomst al volgeboekt zit. Wel denk ik, en nu spreek ik namens de Verkenningcommissie Sociologie, dat vier clusters van thema's een rol dienen te spelen in de toekomstige ontwikkeling van de sociologie. Het gaat overigens om clusters die nauw met elkaar zijn verweven: (1) het thema van mondialisering en de afnemende betekenis van nationale staten; (2) het thema van coördinatie, cohesie en solidariteit (op verschillend schaalniveau en in de tijd) en het tegendeel daarvan: geweld, terreur en deviantie; (3) het thema van oude en nieuwe ongelijkheden (tussen sociale groepen, regio's en landen, maar ook ongelijkheden als gevolg van biomedische vindingen) en (4) het thema van individualisering, cultuur, identiteit en religie (rol van de familie, positie van de Islam, etc.).

Ik denk dat we in de uitwerking van deze thema's de kritiek van Ulrich Beck ter harte moeten nemen in hoeverre we niet te gedateerde begrippen binnen een te nationaal perspectief hanteren. Het programma Sociale cohesie van NWO bijvoorbeeld kampt met dit euvel. Het nieuwe NWO-programma 'De bindende kracht van familierelaties' is een voorbeeld van hoe het wél moet, al is het jammer dat de gevolgen van migratieprocessen er in bescheiden mate in zijn opgenomen.

Noot

1. Dit artikel bestaat uit een deel van de inleiding die Godfried Engbersen hield op de conferentie *De toekomst van de Sociologie* van de Verkenningcommissie Sociologie.

Nachtmerries

Liesbet van Zoonen

Een paar jaar geleden bracht ik mijn oudste zoon naar een verjaardagspartijtje. Daar aangekomen bleek dat het gezelschap van zesjarigen naar de film zou gaan: *Harry Potter en de Steen der Wijzen*. Dat leek me veel te griezelig voor mijn overgevoelige oudste, maar zeg op zo'n moment maar eens dat hij niet mee mag. Ik liet hem gaan. Hij kwam na afloop uitgelaten thuis met Harry Potter- en McDonald'sverrassingen. 's Avonds kwam hij huilend zijn bed uit. Nee, de film was niet eng, maar hij vond het zo ontzettend zielig dat Harry's ouders allebei dood waren. Nee, hij was niet bang dat er met ons iets zou gebeuren, hij hilde puur en alleen om Harry. Praten en uitleggen helpt bij mijn zoon, dus vertelde ik dat ouders vaak ontbreken in kinderverhalen. Hoe kan een kind anders een avontuur beleven, ouders beschermen kinderen immers? *Kwik, Kwek* en *Kwak* of *Assepoester* hebben geen ouders, *De Kleine Kapitein* - een andere favoriet van dat moment - heeft geen familie, Remy is inderdaad *Alleen op de Wereld*. Schrijvers halen ouders weg, omdat de hoofdpersoon dan meer kan beleven. Mijn zoon was niet overtuigd en vond dat je mét ouders ook wel avonturen kon beleven. Ik herhaalde mijn hele riedel tegen mezelf toen ik vorige maand naar *In Oranje* keek. De hoofdpersoon is het twaalfjarige voetbaltalent Remco, die met zijn vader toewerkt naar zijn uitverkiezing voor het Nederlands jeugdeftal. Op het moment dat Remco in een wedstrijd een bijna fatale schop tegen zijn enkels krijgt, stort vader aan de kant ter aarde met een hartaanval. Vader overlijdt, maar keert terug als geest die alleen Remco kan zien en die hem door de rouw en de selectierondes heen helpt. De ene hartverscheurende scène volgt op de andere: moeder probeert Remco te troosten door te zeggen dat papa in de voetbalhemel is en zijn favoriete voetballers vertelt hoe ze moeten spelen; Remco kijkt op het veld naar de kant en ziet tussen de aanwezige vaders zijn eigen vader niet meer; moeder kijkt in McDonald's om zich heen en ziet alleen maar volledige gezinnetjes; politie brengt Remco thuis na een vermissing van drie dagen; Remco vertelt de geest van zijn vader dat het tijd is om voorgoed weg te gaan. De film was nog geen tien minuten bezig of ik voelde mijn neus al prikken en de tranen dringen. 'Formule', zei ik tegen mezelf op de bezweringstoon die ik voor mijn zoon had gebruikt. 'Uitgekauwde formule', probeerde ik nog eens. Ik had tenslotte net *There is only one Jimmy Grimble* gezien over een even oud jongetje die droomt over een carrière als profvoetballer bij Manchester City. Groeit op zonder vader, wordt zwaar gepest op school, maar krijgt op een

dag magische voetbalschoenen van een onduidelijk oud vrouwtje en wordt plotseling topscorer van het plaatselijke schoolteam: Engels sociaal drama in de trant van *Billy Elliot*. Die wilde dan wel balletdanser worden in plaats van voetballer, maar moest het net zoals Remco en Jimmy met slechts één ouder doen (zijn vader) die hem nog dwars zat ook. Jongensdromen zou je denken, maar sinds *Bend it like Beckham* bestaat er ook een geweldige meisjesvariant. Heldin Parminder heeft beide ouders nog, maar deze zijn orthodoxe Sikhs en verbieden haar haar hartewens om betaald voetbalster te worden. Slechts met list en bedrog weet Parminder het huis uit te komen om te voetballen, net zoals Billy zijn balletdroom slechts stiekem kan najagen. En dus is het geen verrassing als Remco zijn moeder slaapmiddelen voert om te ontsnappen naar het stadion. Voor Jimmy, Billy en Parminder komt uiteindelijk alles goed: niet alleen hun dromen komen uit, er volgt ook een verzoening met vader en moeder of een leuke stiefvader dient zich aan. Ook Remco komt in het Nederlands elftal, scoort in de wedstrijd en de nieuwe vriend van zijn moeder blijkt zo beroerd nog niet. *In Oranje* is de Nederlandse variant van het klassieke narratief van tegenslag en overwinning, een jongens- en meisjesdroom die voorspelbaar goed afloopt. De associaties met Johan Cruyff (de overleden vader) en Marco van Basten (de kapotte enkel) zijn onvermijdelijk. Het is een uitzonderlijk mooi verteld, verbeelde en geacteerde film. Maar met mijn zoon vroeg ik me door mijn niet aflatende tranen af: waarom moet er toch altijd een ouder dood?

Films:
Billy Elliot (2000)
There is only one Jimmy Grimble (2000)
Harry Potter en de Steen der Wijzen (2001)
Bend it like Beckham (2002)
In Oranje (2004)

Foto: Levien Willemse

In Memoriam Henny Langeveld 1926 – 2004

Het moet ergens in 1970 of 1971 zijn geweest toen ik Henny Langeveld voor het eerst ontmoette. Misschien is ontmoeten een te groot woord. Henny hield een lezing voor een Man/Vrouw/Maatschappijpubliek over emancipatie, over rollen van vrouwen, over mechanismen die traditionele rollen in stand hielden. Ik bevond me onder haar toehoorders. Het

was, als mijn herinnering mij niet bedriegt, in Woudschoten, bij Zeist, een plek die ik een decennium eerder had leren kennen als een inspirerend centrum van vernieuwingen en oecumene in kerkelijk Nederland. Die inspiratie, die spanning, dat gevoel van vernieuwing was er opnieuw toen Henny sprak. Ik bewonderde de zelfbewuste en vanzelfsprekende

wijze waarop ze de noodzaak van vrouwenemancipatie over het voetlicht bracht. Ik had al kennis genomen van haar uitgebreide en interessante studie *Vrouw-Beroep-Maatschappij : analyse van een vertraagde emancipatie* (1969).

Dat boek kwam op het goede moment. MVM was al opgericht, het thema emancipatie won aan belangstelling en de behoefte aan verdere analyses was groot. Henny heeft met deze studie in belangrijke mate aan exploratie en analyses van het emancipatievraagstuk bijgedragen. Vanuit het gezichtspunt van conflicterende rollen geeft zij in haar boek een evaluatie van de posities van vrouwen in het Nederlandse arbeidsbestel van die dagen. Natuurlijk signaleert ze een achterstelling. Een achterstelling die in stand wordt gehouden door de wijze waarop subsystemen - zoals Henny Langeveld die noemt, instituties is misschien een iets duidelijker woord - opereren. Onderzochte subsystemen zijn dan achtereenvolgens de arbeidsorganisaties, de vakbeweging, de overheid, de arbeidsbemiddeling, het gezin, de beroepenvoorlichting, het onderwijs. Zeer rijk aan informatie en met een theoretisch interessant centraal idee: voortdurende ongelijkheden tussen mannen en vrouwen op de arbeidsmarkt zijn het gevolg van institutionele *incentives* die consequent de rolverschillen tussen mannen en vrouwen onderstrepen.

Later volgde in het kader van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, waarvan Henny Langeveld van 1973 tot 1982 in een volledig dienstverband lid is geweest, de scenariostudie *De emancipatie van de vrouw*. Deze studie is in samenwerking met Jan Schoonenboom, stafmedewerker van de WRR, geschreven en werd in 1976 gepubliceerd. Opnieuw interessant, mede omdat het om een betrekkelijk nieuwe methode van onderzoek ging. Interessant ook omdat de ontworpen toekomstverkenningen bij herlezing in 2004 in zekere zin modern aandoen. De modaliteit 'optimalisering van arbeidsparticipatie van de vrouw met behoud van de gezinsverantwoordelijkheid' lijkt nogal op het zogenaamde anderhalfverdienersmodel dat in Nederland een hoge vlucht heeft genomen en nu dominant is: vrouwen nemen weliswaar deel aan het beroepsleven, maar gezinstaken blijven primair hun verantwoordelijkheden, mannen zijn als eersten voor de kostwinning verantwoordelijk. In de modaliteit 'Gelijke positie man en vrouw in gezin en arbeid' wordt de mogelijkheid geopperd dat mannen en vrouwen beiden deeltijdfuncties hebben en onderling de huishoudelijke zorg gelijkelijk verdelen. Ook de variant van twee volledige banen per huishouden wordt besproken, waarbij gesproken wordt over de kans van een toenemend aantal alleenstaanden en een mogelijke toename van kinderloosheid. Boeiende observaties, die waarschijnlijk een hoger realiteitsgehalte hebben gekregen dan toen werd voorzien.

Henny Langeveld belandde in 1962 in Rotterdam, zoals ze dat zelf uitdrukte. Van 1970 tot haar benoeming in 1973 tot lid van de WRR was ze hoogleraar Empirische Sociologie aan de Erasmus Universiteit. In 1986 keerde ze terug naar de EUR, nu met de leeropdracht Emancipatievraagstukken. In die functie is ze tot aan haar pensionering in 1991 aan de EUR verbonden gebleven. Ik beschouw het nog steeds als een eer dat ik haar opvolger mocht zijn.

In de epiloog van de herinneringen *Tussen kennis en toepassing*, die Henny Langeveld in 2003 schreef, noemt zij de WRR-jaren de meest boeiende van haar carrière. Niet alleen omdat ze daar zoveel leerde, zoals ze schrijft. Ook en vooral omdat de WRR meer structuur, meer samenhang, meer onderlinge saamhorigheid en meer maatschappelijke relevantie bood dan de universitaire omgeving haar heeft kunnen geven. Dit typeert Henny, die altijd op zoek was naar de maatschappelijke betekenis van wat ze schreef en doceerde. De Nederlandse sociologie heeft veel aan haar te danken. Gevoel voor relevante problemen, betrokkenheid bij wat er in de samenleving omgaat, heldere op empirische gegevens berustende analyses, een sterk gevoel voor toekomstige ontwikkelingen. Een onconventioneel denker bovenal. Moge zij rusten in vrede.

Anneke van Doorne-Huiskes

Paul Verweel (Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisatiewetenschap) onderzoekt met het Mulier instituut op welke wijze allochtonen sociaal kapitaal opbouwen in sportverenigingen.

katholieken, vrijzinnigen en arbeiders, dus ook allochtone verenigingen zijn mogelijk en liggen sociologisch voor de hand. Maar het blijkt dat zulke verenigingen leiden tot angst voor verscherping van de maatschappelijke verhoudingen. Nederlanders vragen zich af of die mensen zich niet gaan afsluiten. Bij ons onderzoek zijn we ervan uitgegaan dat mensen in een vereniging sociaal kapitaal opbouwen. Het begrip sociaal kapitaal hebben we overgenomen uit het boek *Bowling alone* van Robert Putnam. Putnam kijkt daarin vanuit het niveau van de samenleving en constateert dat als er veel verenigingen zijn, er veel sociaal kapitaal is. Onze benadering is dat sociaal kapitaal betekent dat mensen snappen hoe de samenleving werkt en dat toepassen. Mijn vraag is

Allochtone sportclubs bevorderen inburgering

Paul Verweel onderzoekt sport en multiculturaliteit

foto: Martijn Beekman

Sue-Yen Tjong Tjin Tai

'In allochtone sportclubs zeggen Turken en Marokkanen dat ze moeten leren slikken als Nederlanders hen uitschelden. Omdat ze zich vernederd voelden, leidden zulke gebeurtenissen vroeger tot vechtpartijen. Tegenwoordig leren ze in een allochtone vereniging gezamenlijk omgaan met de negatieve beeldvorming die Nederlanders over hen hebben. Daarnaast wisselen ze veel informatie uit over hoe ze kunnen omgaan met Nederlanders en met maatschappelijke processen en

organisaties. Ook is het een strategie om een dermate goede vereniging op te bouwen, dat anderen er jaloers op zijn. Zo is mijn ervaring dat je bij allochtone verenigingen zeer gastvrij wordt onthaald en herhaaldelijk wordt uitgenodigd om mee te eten', aldus Paul Verweel, hoogleraar bestuur- en organisatiewetenschappen aan de Universiteit Utrecht. Hij is tevens bestuursvoorzitter van het W.J.H. Mulier Instituut, centrum voor sociaal wetenschappelijk sportonderzoek. Met Jan Janssens, directeur organisatie van het Mulier instituut, leidt Verweel het tweejarige onderzoek 'Sport en

multiculturaliteit'. Het onderzoek maakt deel uit van het NWO-programma 'Sociale cohesie'. De eindresultaten van het onderzoek zullen in het voorjaar van 2005 gepresenteerd worden in diverse artikelen, een boek, lezingen en tijdens een symposium.

'Mensen vragen me vaak of ik voor of tegen allochtone verenigingen ben. Ik zeg dan dat er verschillende antwoorden mogelijk zijn. Juridisch gezien heeft ieder het recht om een eigen vereniging op te richten. En als je in de geschiedenis kijkt, zie je aparte verenigingen voor

daarom hoe mensen sociaal kapitaal opbouwen. Daarvoor hebben we Putnams boek goed doorgelezen. Alle voorbeelden die hij noemt, zoals op iemands huis passen, gebruiken we in ons onderzoek. De heersende gedachte is dat mensen in allochtone clubs vooral *bonding capital* opbouwen. Het is kapitaal dat de groepsbinding versterkt en identiteitsvorming stimuleert. In autochtone verenigingen zouden allochtonen meer *bridging capital* opbouwen. Ze leren omgaan met andersdenkenden en dat leidt tot een betere integratie. Voorbeelden van sociaal kapitaal zijn de uitwisseling

van diensten, zoals invullen van belastingformulieren, autoreparaties en elektriciteitsklussen. Het gaat ook om vaardigheden als het leren omgaan met instanties, zoals de KNVB, de banken en de gemeente', vervolgt Verweel. 'Allochtone clubs bieden goede mogelijkheden om bestuurservaring op te doen. Uit diepte-interviews blijkt dat mensen daardoor vaardigheden oefenen en zelfvertrouwen opbouwen. Dat is goed voor hun werk en heeft weer tot gevolg dat ze zich ook weer verder ontwikkelen in de sportwereld. Sport en de maatschappelijke loopbaan gaan op een ragfijne manier samen.'

'Onze inzichten hebben we met name te danken aan de negen onderzoekers die gedurende een jaar participierend observeren in sportverenigingen. Daardoor kunnen we zelf zien wat er in de allochtone en autochtone (gemengde) sportclubs gebeurt en wat er te leren valt. De onderzoekers zijn lid geworden en doen mee aan trainingen en wedstrijden', aldus Verweel, die zelf een fervent voetballer en coach is. Onder de negen (mannelijke) onderzoekers bevinden zich een Iraniër, een Pakistaan en een Surinamer. De anderen zijn Nederlanders. De sporten die ze onderzoeken zijn basketbal, cricket, voetbal, boksen en karate. Ook zijn schriftelijke enquêtes uitgezet ten behoeve van een surveyonderzoek. Daarnaast hebben we veertig personen geselecteerd voor vier diepte-interviews

om na te gaan hoe sport een rol speelt in hun leven en hoe dat verandert naarmate ze ouder worden.' Vrouwelijke sporters worden niet onderzocht, omdat uit vooronderzoek bleek dat de sportdeelname van allochtone vrouwen te gering was voor een vergelijking tussen mannen en vrouwen.

'Zodra je het veld ingaat, ontdek je dat als mensen het over een allochtone vereniging, bijvoorbeeld een Marokkaanse vereniging, hebben, het in werkelijkheid gaat om een vereniging die voor 50 procent uit Marokkanen bestaat en voor 50 procent uit niet-Marokkaanse allochtonen. En dat Surinaamse clubs ook veel Ghanese en Turkse leden hebben. Er valt dus ook heel veel *bridging capital* in deze clubs te leren, zij het tussen allochtonen van verschillende afkomst. Daaruit blijkt ook dat Nederlanders vaak niet in staat zijn aan te geven waar buitenlanders vandaan komen', licht Verweel toe. 'Zo zijn er in Utrecht drie Turkse voetbalclubs. Buitenstaanders vragen zich dan af waarom die clubs niet bij elkaar gedaan worden. Maar gereformeerden, communisten en vrijzinnig hervormden doe je ook niet bij elkaar. De toegepaste definities van "allochtone" en "gemengde" vereniging zijn in de praktijk dus te strak. Vanuit antropologisch perspectief gezien had ik liever niet van zulke strakke definities gebruik gemaakt. Om goedkeuring van NWO te krijgen was het echter nodig om het onderzoeksdesign vooraf sterk te structureren.' 'Een gemengd team is geen automatisch recept voor

integratie', stelt Verweel. 'Als een gemengd team zich moet verdelen over twee kleedkamers, zie je dat de verdeling autochtonen en allochtonen zich doorzet over de kleedkamers. Hetzelfde zie je aan tafels in de kantine en ook tijdens trainingspartijen als de trainer de groepen niet indeelt. Maar is dat gek? Hetzelfde zie je bij arbeiders en mensen uit de middenklasse. Deze scheiding wordt nog verstevigd door maatschappelijke ontwikkelingen. Stel dat er ergens een vechtpartij met drie Turkse jongens is geweest, dan krijgt de enige Turk in het elftal te horen: "Hé Ali, kun je die jongens niet opvoeden?" Er is een dualiteit tussen "je bent een van ons" en voortdurend op je allochtone identiteit gewezen worden. Naast *bridging capital* wordt dus juist ook door deze uitsluitingsmechanismen tussen allochtonen onderling veel *bonding capital* opgeroepen. Daarom noem ik de opvoedende en integratieve waarden van sport ook wel de mythes van sport. Deze waarden zijn er wel, maar er zijn condities voor nodig. En het gaat er ook om hoe je die waarden definieert. Uit het onderzoek van Agnes Elling (zie het interview in *Facta*, juni 2002, red.) bleek dat sport niet per se tot meer integratie in de vorm van vriendschap leidt. In sportclubs kunnen mensen wel andersoortig sociaal kapitaal bouwen: je hoeft niet een vriend te zijn om een tuin aan te leggen. Bij sport kweek je wel intieme banden, maar die zijn anders van aard.'

'We hebben vastgesteld dat sport een sociale ruimte biedt waarin allochtonen sociaal kapitaal kunnen vergaren. De onderzoeksresultaten wijzen er nu al op dat de allochtone verenigingen naast *bonding* ook veel *bridging capital* opbouwen én dat het geen gesloten clubs zijn', concludeert Verweel. 'Putnam ziet sociaal kapitaal vooral als vertrouwen in de ander, maar dat begint bij zelfvertrouwen. In clubs kunnen individuen werken aan zelfvertrouwen en zelfdiscipline. Clubs maken daarnaast ontmoetingen met anderen mogelijk

en creëren een kader voor informele dienstverlening en voor vragen als "hoe ga jij om met de kinderen?"'

'We onderzoeken ook verschillen tussen Turkse, Marokkaanse en Surinaamse clubs. Het lijkt erop dat de leden van Surinaamse verenigingen het makkelijkst sociaal kapitaal inzetten en vergaren in clubs en dat vervolgens weer aanwenden', aldus Verweel. 'Surinamers vormen een zeer gemêleerd gezelschap, ook sociaal-economisch, en ze zijn al dertig tot veertig jaar in Nederland. Het sociaal kapitaal dat ze al hebben vergaard, bijvoorbeeld in een goede baan, zetten ze in voor de club om andere leden zich meer thuis te laten voelen in Nederland. Voor geslaagde Surinamers is een allochtone sportvereniging een plek waar ze, naast hun werk waar ze hoofdzakelijk Nederlandse collega's hebben, onder elkaar kunnen zijn. In een allochtone sportclub heerst een gemoedelijke sfeer en ze kunnen er zichzelf zijn zonder steeds van alles uit te hoeven leggen over hun afkomst. De Marokkaanse en Turkse clubs lopen wat achter op de Surinaamse clubs. Voorlopig lijkt het alsof Turkse verenigingen nu wat meer structuur beginnen te vinden. Hoogopgeleide Turken en kleine ondernemers nemen daarbij het voortouw, want die hebben het type kapitaal dat nodig is voor een vereniging, zoals kennis van de frituurwet en de arbowet. Overigens beseffen autochtone sportorganisaties niet hoeveel ongeschreven regels er bestaan in de sportwereld. Sociaal kapitaal dient zich uit te strekken tot juist dit domein. Als ze ook allochtone leden en vrijwilligers willen aantrekken, zullen die regels geëxpliciteerd moeten worden. Daarom worden in Utrecht allochtone jongeren die lid willen worden van een voetbalclub, eerst samen met hun ouders uitgenodigd voor een kennismakingsgesprek.'

Sue-Yen Tjong Tjin Tai is redacteur van *Facta*.

Unification and pluralism in social science? First GJSS Workshop on Interdisciplinarity in the Social Sciences London, 24th and 25th September 2004

The Graduate Journal of Social Science (GJSS) is a co-operative project between postgraduate students from the University of London and from a committee representing most leading universities in the Netherlands. The GJSS announces a call for papers for its first workshop on interdisciplinarity, to be held on September 24th and 25th 2004 at the London School of Economics (LSE). This two-day workshop aims to investigate the question of unification in the social sciences and its relation to interdisciplinary research. We aim for contributors from a variety of disciplinary backgrounds and research approaches.

Keynote speakers who have confirmed their participation are Max Steuer and Peter Abell, LSE, and Hans Radder, Free University Amsterdam.

Arguments and reflections based on case studies from interdisciplinary research are especially welcome, even if more theoretical papers are also sought for. We encourage submission of papers proposing reflections on at least one of the following set of questions:

- What does it mean to unify the social sciences (from the

methodological, epistemological and/or ontological perspective)?

- How, if at all, can unification be achieved?

- Is it possible and/or desirable to unify the social sciences?

- Would unification encourage interdisciplinary research (for instance, by making it easier to forge connections among disciplines)?

- Or does interdisciplinary research require pluralism among the social sciences?

In order to present a paper at the workshop, an abstract of no more than 300 words should be sent before June 30th to: editor@gjss.org. Successful applicants will be notified by mid-July. For further information: website <http://www.gjss.org>; e-mail: info@gjss.org

Quality in Labour Market Transitions: A European Challenge A TLM.NET conference in the framework of the Dutch presidency of the European Union

Amsterdam, 25 - 26 November 2004

The thematic network 'Managing Social Risks through Transitional Labour Markets' (TLM.NET) is calling for papers to be presented at the conference.

Zie voor meer informatie de rubriek SISWO op pagina 30.

Nieuwe politiek, nader geduid

S.W. Couwenberg

In *Facta*, april 2004, werd een boek van mij gesignaleerd op een zo weinig deugdelijke wijze dat enige reactie daarop gepast is. In zo'n signalement of boek aankondiging pleegt men te volstaan met kort de essentie van een nieuw boek weer te geven en niet te polemiseren met de auteur. Daar is een boekbespreking voor. In de aankondiging van mijn boek, getiteld '*Opstand der burgers : de Fortuyn-revolte en het demasqué van de oude politiek*', is de essentie nauwelijks vermeld en bestaat de tekst grotendeels uit een polemie met mij. En die valt op door juist datgene wat mij verweten wordt, namelijk een politiek gemotiveerde houding. Dat is overigens niet uitzonderlijk. Hoewel het eerste deel van mijn boek geheel gewijd is aan een terugblik op de Fortuyn-revolte wordt daarvan alleen het hoofdstuk over het concept van een nieuwe politiek vermeld en wel zo gebrekkig dat ik mij genoopt zie tot een correctie daarvan.

Achtergrond van die nieuwe politiek is m.i. het ten einde lopen van het ideologische tijdperk dat in Europa zijn oorsprong vindt in de liberale revoluties van de 18^e eeuw met een alomvattende verzuiling van de Nederlandse samenleving als uitvloeisel en in 1989 eindigt met het einde van de Koude Oorlog. Voornaamste inzet ervan was de strijd voor of tegen modernisering van de samenleving in liberale geest. Die modernisering is aangevochten door anti-liberale krachten van rechts en links. Na integratie ervan (zoals de christen- en sociaal-democratie) of uitschakeling ervan (zoals fascisme en communisme) eindigt dat tijdperk met de overwinning van de liberale beschavingstraditie met mensenrechten en de beginselen

van de rechtsstaat, de democratie en de markteconomie als harde kern.

Met het einde van de ideologische strijd tekenen zich twee alternatieven af, te weten enerzijds de opmars van een technocratisch alternatief achter het rookgordijn vooralsnog van de oude ideologisch gelegitimeerde politiek waarin democratische beginselen verschrompelen tot een façade en democratische procedures als verkiezingen tot een verplicht ritueel zonder inhoudelijke politieke betekenis; anderzijds een zoektocht naar een nieuw concept van politiek dat de voorwaarden schept voor een nieuwe vormgeving van democratische principes. Met dit concept wordt een nieuw politiek denkkader (paradigma) geïntroduceerd, nu we met de oude ideologisch gelegitimeerde politiek niet langer in staat zijn de politieke ontwikkeling op adequate wijze te begrijpen en te interpreteren. In dat kader wordt uitgegaan van een brede juridisch verankerde consensus over de grondslagen van de samenleving, met name over liberale, democratische en sociale waarden als gemeenschappelijke uitgangspunten. Op basis daarvan ontwikkelt zich een politieke strijd over de vraag hoe die waarden in concreto geïnterpreteerd en toegepast moeten worden. In dat concept staan niet langer de sleets geworden controverses en scheidslijnen van de oude ideologisch gekleurde partijpolitiek centraal, maar de kwaliteit en resultaten van verschillende concurrerende beleidsvisies en het politieke leiderschap als herkenbare persoonlijke belichaming ervan. Of die visies en dat leiderschap op onderdelen meer linkse of rechtse, meer liberale of sociaal-democratische associaties wekken is in het postideologische tijdperk niet langer beslissend voor de politieke keuze. Wat telt is de politieke en morele kwaliteit ervan als antwoord op de vragen en uitdagingen waarmee burgers in hun samenleving in een bepaalde fase te maken hebben. Aan de bewustwording hiervan heeft de Fortuyn-revolte een belangrijke bijdrage geleverd.

Dat concept noopt niet alleen tot een nieuw politiek bestel met een nieuwe vormgeving van democratische principes maar ook tot nieuwe politieke verhoudingen en een vernieuwde politieke cultuur zoals ik in het tweede deel uiteengezet heb. Ook daarover zwijgt het signalement.

Sinds eind jaren vijftig ben ik nauw betrokken geraakt bij het streven naar een andere politieke constellatie en cultuur en andere politieke verhoudingen. Ik stel in mijn boek zelf nadrukkelijk voorop dat ik dus niet neutraal tegenover die Fortuyn-revolte sta, maar mijn visie daarop zo goed mogelijk tracht te verantwoorden. In het signalement wordt deze passage aangegrepen om te onderstrepen dat ik dus niet analytisch, maar politiek gemotiveerd te werk ben gegaan. Als daarmee bedoeld wordt dat ik niet waarde vrij tegenover die revolutie sta, is dat juist. Maar in de sociale en politieke wetenschappen is een waarde vrije opstelling een vrome fictie die ik al aan de kaak gesteld heb toen ik mij in de jaren zestig met de Oost-West-problematiek bezighield en daarbij bewust uitging van westerse waarden. Dat werd toen ook aangevochten. Dat de schrijver van dit signalement evenmin waarde vrij opereert, illustreert hij als hij aanstoot neemt aan het verbinden van politiek links met negatief te duiden zaken zoals bijvoorbeeld het taboe op een vrije discussie over migratie en religie. Van een links taboe op religie heb ik helemaal niet gesproken. Dat taboe was er eenvoudigweg niet, wel een taboe op een open discussie over migratie, integratie en veiligheid. En dat dat taboe een linkse achtergrond had, is niet een persoonlijke interpretatie van mij, maar een intersubjectief vastgesteld feit dat niet te weerleggen valt door een verwijzing naar de kritische houding van de SP tegenover het toonaangevende linkse standpunt inzake migratie. De SP werd op dit punt namelijk ook als rechts gediskwalificeerd. Want kenmerkend voor het denken in termen van links en rechts is sinds lang de morele lading die aan die tweedeling gegeven wordt. Rechts geldt, evenals conservatief, als slecht, links als goed. Vandaar dat het verbinden van links met iets negatiefs zoals mij verweten wordt, politiek gemotiveerd moet zijn. Geeft hij hiermee niet zijn eigen linkse oriëntatie bloot? Maar waarom is het per definitie relateren van rechts met iets negatiefs zoals gebruikelijk niet politiek gemotiveerd? Duidt dat niet op een politiek vooroordeel? Hoezeer het linkse denken jarenlang de publieke opinie gedomineerd en kritiek daarop de kop ingedrukt heeft, heeft Paul Kalma, directeur van de Wiardi Beckman Stichting, onlangs ronduit erkend toen hij in *Vrij Nederland* opmerkte dat links er nog aan moet wennen dat het in het publieke debat vrijmoedig tegengesproken wordt.

Is overigens het denken in termen van links en rechts niet heel simplistisch en polariserend? Uitgaande van een polariteitsfilosofie heb ik daartegenover sinds lang gekozen voor een centrumpositie, dat wil zeggen het zoeken naar een juiste balans tussen op het oog tegenstrijdige waarden. Die positie is van linkse zijde lange tijd niet serieus genomen en als kleurloos en apolitiek terzijde geschoven. Wie zich niet tot gangbare linkse standpunten bekende, werd zondermeer bij rechts ingedeeld. Maar tijden veranderen en in het conceptbeginselprogramma van de PvdA wordt nu onverhuld gekozen voor een centrumpositie zoals ik die zojuist heb aangeduid en al in mijn boek '*De strijd tussen progressiviteit en conservatisme*' (1959) verdedigd heb.

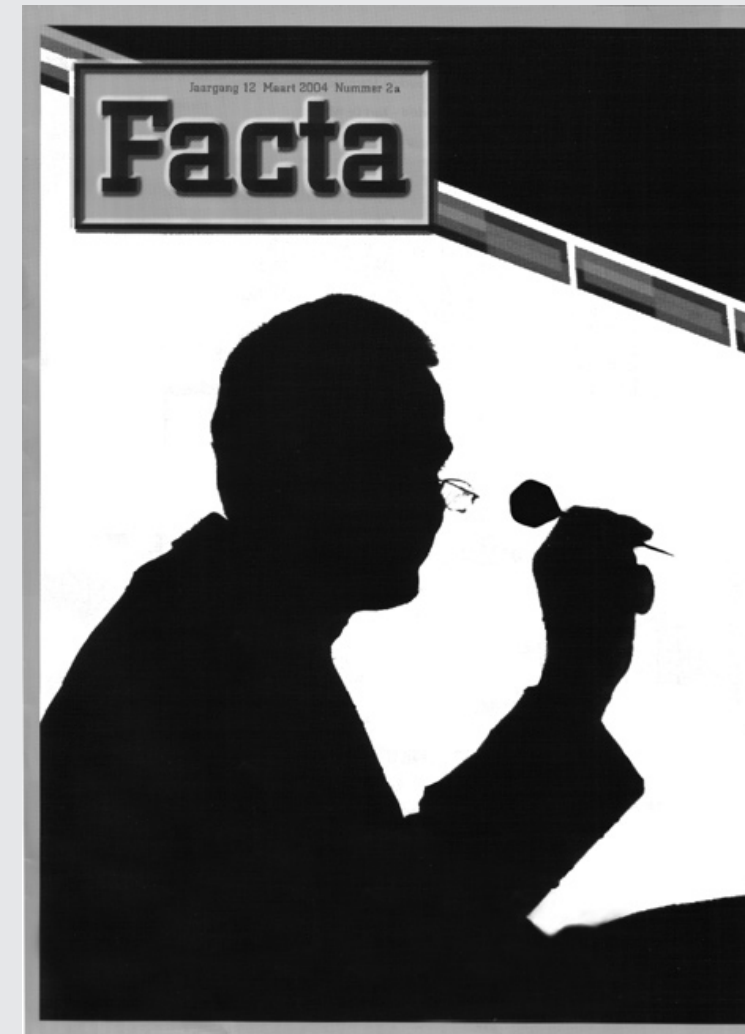
Naschrift Martijn Wit

De heer Couwenberg heeft een nogal aparte visie op de functie van een boekbespreking: de recensent pleegt volgens hem te volstaan met 'kort de essentie van een nieuw boek weer te geven en niet te polemiseren met de auteur'. Dat zou echter geen boekbespreking zijn, maar een samenvatting. Volgens Couwenberg grijp ik een passage over zijn politieke betrokkenheid aan 'om te onderstrepen dat ik [Couwenberg] dus niet analytisch, maar politiek gemotiveerd te werk ben gegaan'. Ik grijp daar echter niet die betreffende passage voor aan, maar 'het veelvuldige en vaak irrelevante gebruik van het negatief bedoelde adjectief "links"', zoals ik het noemde. Hiermee komen we op Couwenbergs belangrijkste punt: mijn kritiek op zijn gebruik van 'links' als negatieve term zou mijn 'linkse oriëntatie' weergeven. Het is een aangename afwisseling om eens 'links' genoemd te worden, maar het betreft hier helaas een ongeldige argumentatie. Het is niet *ik* die 'rechts' een negatieve connotatie geeft: het is Couwenberg die 'links' een negatieve connotatie geeft - dat is het enige wat ik heb opgemerkt. Dat Couwenberg dit dan als 'linkse oriëntatie' interpreteert, getuigt alleen maar van zijn eigen vijanddenken.

Het is een veelvoorkomend verschijnsel dat in een ideologische strijd het 'andere' standpunt als overheersend en het 'eigen' standpunt als gemarginaliseerd wordt ervaren. De aanwezigheid van het andere standpunt valt meer op dan de aanwezigheid van het eigen standpunt; en de positie van dissident is tevens een uitstekende aanvalspositie. In zijn boek, en ook in zijn ingezonden stuk, maakt Couwenberg voortdurend van deze positie gebruik: het is 'gebruikelijk' om rechts met iets negatiefs te verbinden; het linkse denken heeft jarenlang de publieke opinie 'gedomineerd'. Voor een deel klopt dit, en ik geef Couwenberg in mijn recensie dan ook gelijk als hij de opheffing van het taboe op de discussie over migratie en religie een verdienste noemt - en dit was voor een groot deel, maar niet geheel, een links taboe (overigens spreekt Couwenberg wel degelijk kort over een taboe op religiekritiek m.b.t. Fortuyn's standpunt inzake de islam, maar dat terzijde). Ik bestrijd echter dat deze visie zo 'gebruikelijk' of 'dominant' was als Couwenberg meent. In de grootste krant van Nederland kan men al jarenlang hele andere visies lezen, die 'links' dan weer op zijn beurt als 'gebruikelijk' of 'dominant' beschouwt.

Couwenberg doet in zijn boek precies datgene wat hij 'links' verwijt: het manipuleren van taal om de publieke opinie te sturen in de richting van de eigen opvattingen en belangen. Voor de aardigheid een paar zinnen uit het paragraafje over 'links-gerichte taalmanipulatie': 'In plaats van de vroegere confessioneel geïnspireerde taboes ontstonden nieuwe, nu linkse taboes die ten doel hadden de openbare discussie in bepaalde door linkse criteria bepaalde banen te leiden. Wie het waagde daarvan af te wijken in kwesties als migratie-, integratie- en veiligheidsbeleid, werd onmiddellijk met stigmatiserende kwalificaties als extreemrechts, racistisch en zelfs fascistisch om de oren geslagen en buiten de (links-georiënteerde) orde geplaatst. (...) In de jaren '90 groeide al enig verzet tegen die links gerichte taalmanipulatie en de morele arrogantie, politieke intolerantie en fatsoensrakkerij die ermee gepaard gingen. (...) Terugblikkend op die links gerichte taalmanipulatie valt, lijkt mij, de stelling te verdedigen dat de jarenlange repressie van de vrije meningsuiting die daarmee gepaard ging zelf een extreem rechts karakter had.' Dit heeft toch ook iets weg van taalmanipulatie. In ieder geval is 'links' hier een verkeerd woord, aangezien deze taboeïsering plaatsvond op een veel breder politiek spectrum. Tenslotte kan ik mij geheel vinden in Couwenbergs opmerking dat het denken in termen van links en rechts simplistisch en polariserend is - dat is precies wat ik in mijn bespreking heb betoogd. Zo'n opmerking op zichzelf is echter niet meer dan een cliché: het gaat erom hoe men dit standpunt in de praktijk toepast. Het bestrijden van deze polarisatie is extra relevant op het huidige moment, nu de taboeïsering niet blijkt te zijn verdwenen maar zich heeft omgekeerd, en het opeens *not done* is om te zeggen dat de multiculturele samenleving misschien toch niet helemaal 'totaal mislukt' is - maar dit zal wel weer 'links' zijn.

Belgische minister komt "to the point"

De populariteit van darts is de afgelopen jaren in Nederland sterk toegenomen. Moest tot 1998 een Nederlandse dartsfan in januari nog naar de BBC kijken om het belangrijkste toernooi te kunnen volgen, tegenwoordig richten ook de Nederlandse zenders SBS6 en RTL5 hun pijlen op het (kroeg)spelletje. Is hier sprake van een *Ard-en-Keesie-effect* (Van Bottenburg, 2003: 298)? Dartborden en pijltjes gaan sinds de successen van Raymond van Barneveld als zoete broodjes over de toonbank. Maar wie zijn nu eigenlijk die darters? Het darts op de televisie wekt de suggestie dat de arbiter niet enkel de 3-pijlscore maar ook het lichaamsgewicht van de betreffende darter omroept. Van ONE HUNDRED AND EIGHTY! kijkt niemand meer op. De huidige, officiële wereldkampioen Andy "The Viking" Fordham is ook in dit opzicht ongeslagen. Deze voormalige atleet is onder het genot van zijn onafscheidelijke biertje danig in omvang toegenomen; zijn onderarmen zijn breder dan de bovenbenen van menig wielrenner. Ik vrees dat zijn Body Mass Index misschien wel 8 standaarddeviaties rechts van het Engelse gemiddelde ligt.

Ook de Nederlandse darter lijkt meer dan gemiddeld te genieten van een biertje. Zeven respondenten in de Familie-enquête Nederlandse Bevolking 2003 zeggen darts ooit als sport beoefend te hebben. Hoewel de verschillen niet significant zijn (vanwege de geringe aantallen), lijkt het Nederlandse darts samen te gaan met een bovengemiddelde alcoholconsumptie en bijpassend overgewicht. De darters lezen weinig boeken en kijken zo'n drie uur per dag televisie. Het valt op dat deze sport wordt beoefend door mensen die lager dan gemiddeld zijn opgeleid, terwijl sport in het algemeen juist samengaat met een bovengemiddeld opleidingsniveau.

De vraag rest of darts in België ook aan populariteit gewonnen heeft? En zo ja, onder welke bevolkingsgroepen? Politici wellicht...

Stijn Ruiter / Junioronderzoeker Sociologie (KUN)
s.ruiter@maw.kun.nl

Geraadpleegde literatuur

Van Bottenburg, M. (2003). Top- en breedtesport: een siamese tweeling? In: K. Breedveld (red.), *Rapportage Sport 2003*. (pp. 285-312). Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Ruth Mourik

Antropoloog bij ECN

Sue-Yen Tjong Tjin Tai

‘Bij ECN zochten ze iemand voor onderzoek naar de wisselwerking tussen wetenschap, techniek en samenleving en grootschalige veranderingsprocessen van de energievoorziening. Sinds november 2002 heb ik onder andere maatschappelijke inbeddingsanalyses gedaan. Daarbij proberen we voor nieuwe technologieën, zoals bijvoorbeeld fotovoltaïsche thermische panelen (zonne-energie), vast te stellen wat voor ideeën ontwerpers hebben over de gebruikers en over de omgeving waar de technologie het beste kan functioneren. Ook kijken we naar de verwachtingen die ontwerpers hebben over de toekomst, bijvoorbeeld met betrekking tot de samenleving. Daarmee helpen we de ontwerpers reflecteren op de toekomst, of die reëel is of wenselijk. Daarnaast zijn de inbeddingsanalyses een instrument voor beleidsmakers. Zij kunnen daarmee bepalen welke technologie het beste past in de scenario's die ze voor ogen hebben. Het antropologische element in mijn werk is de aandacht voor sociale en culturele factoren in technologieontwikkeling. Ik ben bezig met de identificatie van die factoren en de gevolgen daarvan voor bijvoorbeeld de introductie of inbedding van een nieuwe technologie. De context van technologie is daarbij sterk bepalend. Een eenvoudig en veel gebruikt voorbeeld is dat van een waterpomp die met de voeten bediend moest worden en geëxporteerd werd naar een land in Afrika. De pomp werd niet gebruikt, omdat daar een taboe was op het nuttigen van voedsel dat in contact met voeten was gekomen.’

‘Ik heb ook gewerkt aan een project voor “waterstof als energiedrager”, een groot project van de Europese Commissie. Het ECN had als taak de identificatie te coördineren van niet-technische barrières, zoals bijvoorbeeld acceptatieaspecten of geografische eigenschappen van een land die een bepaald gebruik bemoeilijkten. Daarnaast was het ook de bedoeling dat we in dat project zouden vaststellen wat er veranderd moet worden, wie dat moeten doen, of ze dat willen en kunnen, en wanneer dat moet. Daarbij maakten we gebruik van de ervaringen die tijdens demonstratieprojecten zijn opgedaan. Een daarvan is het *Cute*-project dat in veel

Europese steden wordt uitgevoerd, waaronder ook in Amsterdam. Het Gemeentelijk Vervoersbedrijf laat daar een bus rijden op elektriciteit die met brandstofcellen en waterstof is opgewekt. Op basis van de resultaten van dit onderzoek kunnen we de problemen die een succesvolle introductie van waterstof in de weg staan, kwantificeren. Uiteindelijk moet dat leiden tot een actieplan om alle barrières te slechten.’

‘Hoewel ik antropologie heb gestudeerd aan de Universiteit van Amsterdam, ben ik tijdens mijn studie al wat afgedreven van de antropologie. Ik heb toen twee maanden rondgelopen bij ontwikkelaars van artificiële intelligentie aan het *Massachusetts Institute of Technology* in Boston. Daar heb ik onderzocht hoe hun ideeën over lichaam en geest invloed hebben op de ontwerpen die ze maken. Vervolgens wilde ik graag verdergaan met promotieonderzoek. Om mijn achtergrond in techniekstudies aan te vullen heb ik toen eerst een Mastersopleiding in Maastricht gedaan.’

‘Zes jaar geleden ben ik aan mijn proefschrift begonnen. Het manuscript is inmiddels goedgekeurd door de begeleidingscommissie. Ik heb onderzocht wat er gebeurt als er een risico is waar de wetenschap geen oorzaak-gevolg verklaring voor heeft en er sprake is van veel verschillende gevolgen en multicausale en multifactoriële verbanden. In mijn onderzoek ging het om boeren met zieke koeien door oppervlaktewatervervuiling. Omdat de boeren degenen waren die de gevolgen van het risico ervaren, wilden ze compensatie. Er ontstond echter een impasse, want de overheid kon geen actie nemen, omdat wetenschappers geen verklaring hadden. Ik heb onderzocht hoe vervolgens het veranderingsproces zich afspeelde en wat daarin de rol was van niet-wetenschappelijke experts.’

‘In 1997 was er veel media aandacht voor dit probleem en ik heb van toen af aan als wetenschapper-in-actie geparticipeerd. Daarbij heb ik me nadrukkelijk als neutrale intermediair opgesteld. Zo wees ik de boeren en ook wetenschappers en overheden erop dat de wijze waarop je een probleem definieert heel strategisch is en afhangt van bij wie je een claim neer wilt leggen. Door goed te beschrijven wat er gebeurt en na te gaan wat de gevolgen zijn van bepaalde oplossingen, werd het

Ruth Mourik studeerde culturele antropologie en sociologie der niet-westerse samenlevingen. In 1996 studeerde zij af aan de Universiteit van Amsterdam en werd daarna aio bij de Capaciteitsgroep Maatschappijwetenschap en Techniek, Faculteit Cultuurwetenschappen van de Universiteit Maastricht. Tegenwoordig is zij deskundige sociotechnische veranderingen bij Energieonderzoek Centrum Nederland (ECN), een technologisch instituut dat kennis en instrumenten ontwikkelt voor duurzame energie.

mogelijk om een gezamenlijk debat te organiseren tussen de actoren. Daaruit volgde de aanbeveling om zowel de verantwoording voor het probleem als de schadevergoeding te verdelen, over overheid, boeren, en gemeenten en waterschappen. Inmiddels hebben de meest schrijnende gevallen onder de boeren een schadevergoeding gekregen.’

‘Als resultaat van mijn onderzoek wilde ik niet alleen een wetenschappelijke publicatie op mijn naam hebben staan, maar wilde ik ook iets doen dat maatschappelijk relevant is. Dat hangt samen met het principe van wederkerigheid uit de antropologie. Ik maakte mee dat boeren me hun levensverhaal vertelden, sommige huilden aan tafel en dan heb je de behoefte om iets terug te doen.’

‘Mijn onderzoekservaringen zijn ook een belangrijke reden om uit de wetenschappelijke wereld te stappen. Ik merkte dat ik tussen politiek, publiek en wetenschap wil staan en onderzoek wil doen dat besluitvorming kan helpen. Dat geeft me veel voldoening. Vanuit mijn wetenschappelijke achtergrond is het wel moeilijk om minder academisch te werk te gaan en meer al lerend te ontwikkelen, al helpt het dat we bij ECN tijdschrijven.’

‘Wat ik inmiddels bij ECN heb geleerd, is dat je de taal van technici moet leren praten, hoewel het leerproces ook andersom verloopt. Wat ik merk is dat ik in gesprekken of op een congres soms iets benoem en dat ik zo'n term dan later terug hoor. Dat is heel bevredigend.’

Sue-Yen Tjong Tjin Tai is redacteur van *Facta*.

Foto: Eran Oppenheimer

Nederlandse elites in de twintigste eeuw

Continuïteit en verandering
Meindert Fennema en Huibert Schijf (red.)
Amsterdam : Amsterdam University Press, 2004. – 128 p. – ISBN 90 5356 649 X, €19,50

In Nederland staan elites de laatste jaren in een negatief daglicht. De economische elite zou zich schuldig maken aan zelfverrijking, de politieke elite zou met haar achterkamertjespolitiek de kloof met de burgers hebben vergroot en de adellijke elite zou zich hebben verstrikt in genante intriges. Vreemd genoeg staat de publieke aandacht voor deze elites in schril contrast met de geringe wetenschappelijke aandacht die ze krijgen. Daarom is het goed dat deze boeiende bundel met sociologische studies over Nederlandse elites is verschenen. Naast de eerder genoemde elites worden ook de rechterlijke macht als gezagselite en allochtone raadsleden als vertegenwoordigers van een nieuwe lokale elite voor het voetlicht gebracht. In alle bijdragen wordt stilgestaan bij de historische ontwikkeling van de elites.

Regionalisering en mondialisering

Nol Reverda
Delft : Eburon, 2004. – 231 p. – ISBN 90 5972 018 0, €18,50

Wie het register van dit proefschrift bekijkt, krijgt de indruk dat A.C. Zijdeveld wereldwijd dé autoriteit op het terrein van mondialisering en regionalisering is. Immers, Nol Reverda verwijst 24 keer naar zijn promotor Zijdeveld en hooguit 8 keer naar een handjevol mindere goden. Reverda analyseert de complexe relatie tussen mondialisering en regionalisering aan de hand van de tot een theorie opgeblazen ‘conceptuele driehoek’ die gevormd wordt door de hoekpunten staat, markt en burgermaatschappij. Een centrale bewering uit zijn boek luidt: ‘als “staat” en “markt” internationaliseren onder invloed van mondialiserende factoren, dan regionaliseert de “burgermaatschappij” onder invloed van diezelfde factoren.’ Hiermee gaat Reverda voorbij aan het feit dat de regionalisering en mondialisering van de burgermaatschappij twee zijden van dezelfde medaille vormen. Omdat hij zich fixeert op de regionalisering van de burgermaatschappij heeft hij nauwelijks oog voor de ‘global civil society’

Gesignaleerd

René Gabriëls is verbonden aan de Faculteit der Cultuurwetenschappen van de Universiteit Maastricht

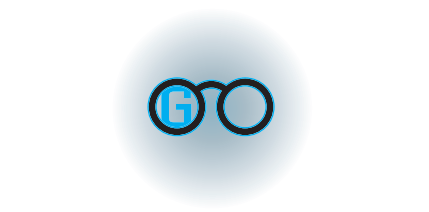

(John Keane) oftewel de ‘transnational civil society’ (Mary Kaldor).

Politieke reconstructie

Ido de Haan
Een nieuw begin in de politieke geschiedenis
Utrecht : Universiteit Utrecht, 2004. – 45 p. – ISBN 90 76912 483, €8,00

De ondertitel slaat op het onderwerp en de inzet van deze uitdagende oratie. Het onderwerp wordt gevormd door overgangperiodes waarbij een nieuw begin wordt gemaakt, zoals Nederland na 1814, Frankrijk na 1871 en Oost Europa na 1989. Overgangperiodes onderscheiden zich van geregelde regeringswisselingen en herzieningen van de grondwet door constitutionele politiek, d.w.z. een herformulering van de regels van de politiek. Ido de Haan wil met zijn oratie een einde maken aan het jeremiëren over de ondergang van de politieke geschiedenis. Met veel elan stelt hij voor een nieuw begin te maken in de politieke geschiedenis door o.a. metaforen die gebruikt worden om over de geschiedenis te spreken te veranderen. Zo zou men beter in termen van *tempo's* en *tempowisselingen* de geschiedenis kunnen karakteriseren dan in termen van *duur* en *durées*.

Arbeid, tijd en flexibiliteit

Aernoud Witteveen, Ton Korver en Hans Achterhuis (red.)
Schiedam : Scriptum, 2004. – 246 p. – ISBN 90 5594 362 2, €29,00

De tijdseconomie van het kapitalisme vergt dat zoveel mogelijk arbeid in een zo kort mogelijke tijd wordt verricht. Tijd is immers geld. Maar de kapitalistische tijdseconomie

heeft allerlei onbedoelde gevolgen. Zo hebben steeds meer mensen moeite het tijdsregime van het werk af te stemmen op de tijd die is gereserveerd voor het privé-leven. Veel mensen kunnen het tijdsregime van het werk niet meer aan (burnout) of lijden aan een tekort aan tijd (stress). In deze bundel met mooie essays van onder anderen Hans Achterhuis, Paul de Beer, Peter Peters en Lei Delsen wordt de relatie tussen arbeid en tijd vanuit diverse perspectieven belicht.

Grenzen aan tolerantie

Wil Derkse (red.)
Budel : Damon, 2004. – 125 p. – ISBN 90 5573 519 1, €11,90

Tolerantie is het accepteren van iets dat verwerpelijk wordt geacht. De wijze waarop de laatste tijd het debat over de integratie van allochtonen wordt gevoerd, toont dat de grenzen van tolerantie in Nederland zijn verschoven. Tegen deze achtergrond worden de grenzen van tolerantie in deze bundel kritisch tegen het licht gehouden. Sommige auteurs nemen daarvoor het werk van Erasmus, Hugo de Groot en Spinoza onder de loep. Weer andere auteurs duiden de hedendaagse intolerantie. Zo beschouwt Bas van Stokkom de intolerantie als het resultaat van nijd en afgunst bij arm en rijk.

Voorbij de onschuld

Het debat over integratie in Nederland
Baukje Prins
Amsterdam : Van Genneep, 2004. – 218 p. – ISBN 90 5515 318 8, €22,50

Meestal heeft een herziene uitgave van een boek geen meerwaarde. ‘Voorbij de onschuld’ van Baukje Prins vormt een uitzondering op deze regel. In de eerste druk van haar boek presenteerde ze reeds een genuanceerde analyse van het debat over integratie in het Nederland van de jaren tachtig en negentig. De tweede druk is uitgebreid met een analyse van het integratiedebat na 11 september 2001. Prins wijst op een subtiele wijze op de verschillen en overeenkomsten tussen het debat voor en na de aanslagen op het World Trade Center en het Pentagon. Zij laat niet alleen overtuigend zien dat zelfverklaarde realisten als Frits Bolkestein, Paul Scheffer en Herman Vuijsje voor sommige aspecten van de werkelijkheid blind zijn, maar ook dat de kruistocht van Ayaan Hirsi Ali tegen de islam niet te verenigen valt met de principes van het politiek liberalisme.

Voor leden van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV), de Vereniging voor Culturele Antropologie en Sociologie van Niet-Westerse Samenlevingen (VCA/SNWS) en de Sectie Praktijk Politicologie van de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is het *Facta-abonnement in 2003 bij het lidmaatschap inbegrepen.*

CA/SNWS

Antropologische Beroepsvereniging CA/SNWS, secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

ABV-Studiemiddag

‘De (vermeende) vertutting van de antropologie’

Sprekers: André Köbben en Reimar Schefold (beide emeritus hoogleraar Culturele Antropologie)
Discussanten: Francio Guadeloupe (AIO, UvA) en Hilje van der Horst (AIO, Meertens Instituut)
Voorzitter: Jojada Verrips (hoogleraar Culturele Antropologie, UvA)
Datum: 29 oktober 2004
Aanvang: 14.00 u.
Plaats: zaal 5 B 43, Wassenaarseweg 52 (Pieter de la Court-gebouw, achter station Leiden Centraal)

‘Ik constateer dat veel antropologen, terwijl de wereld in brand staat, zich bezighouden met de franje des levens. Zij bestuderen folklore, rituele handelingen, feesten, verhalen en legenden, exotica van lang geleden. Begrijp mij goed: de franje van het leven bestáát, is niet onbelangrijk en is volstrekt legitiem als veld van onderzoek. Maar de verhoudingen zijn naar mijn indruk zoek: er zijn te veel antropologen die zich met lieve, te weinig die zich met grimmige onderwerpen bezighouden. Ik verklaar dat als een vorm van escapisme, want grimmige onderwerpen die schreeuwen om aandacht zijn er in overvloed, zeker in de landen van de derde wereld, waar toch nog altijd een ruime meerderheid van antropologen zijn werkerterrein vindt. (...) Ik constateer dat te veel antropologen zijn vervallen tot een extreme vorm van relativisme. Dat gaat bij sommige antropologen zover dat zij iedere werkelijkheidswaarde aan antropologisch onderzoek ontfeggen. Je kunt je afvragen waarom ze dat vak - antropologie - dan toch blijven beoefenen.’

Met onder meer deze uitspraken beargumenteerde André Köbben enkele jaren geleden dat de hedendaagse Antropologie aan ‘vertutting’ lijdt. Reimar Schefold reageerde hierop bij zijn afscheid van de Universiteit Leiden. De Antropologische Beroepsvereniging heeft beide wetenschappers bereid gevonden hun standpunten mondeling toe te lichten en ter discussie te stellen.
Programma:
14.00: Opening
14.10: Presentaties sprekers
14.50: Koffie/thee
15.10: Presentaties discussants
15.30: Discussie
16.00: Borrel (aangeboden door de Antropologische Beroepsvereniging)
17.00: Sluiting
Belangstellenden worden verzocht zich aanmelden **vóór 26 oktober 2004** bij Jan Jansen, e-mail: jansenj@fsw.leidenuniv.nl. Zij krijgen dan elektronische versies van artikelen van Köbben toegestuurd.
Vooraanmelding dringend verzocht in verband met plaatsruimte en borrel.

SECTIE PRAKTIJKPOLITICOLOGIE NKWP

Secretariaat: Marloes Krom, e-mail: marloeskrom@hotmail.com

‘Beleid zonder verantwoording. Over de macht van de advieswereld’
(Nieuwe aankondiging omdat het vorige werkbezoek geen doorgang kon vinden.)
Donderdag 16 september 2004 van 17.00 uur tot 20.00 uur vindt een werkbezoek plaats in het kantoor van adviesbureau AEF in Utrecht.
Bij de overheid kennen we nu ook een zesde macht: de organisatieadviseurs. Niet alleen de rijksoverheid, ook gemeenten en provincies maken druk gebruik van externe adviseurs. Ze nemen na de vierde macht (de bureaucratie) en de vijfde macht (de media) een belangrijke plaats in. Zijn er bij de overheid niet veel te veel adviseurs? Is hun invloed niet veel te groot? Nemen ze geen vitale delen van het ambtelijke en politieke werk over?). Walter Etty, politicoloog en partner van AEF schreef een artikel voor *Binnenlands Bestuur* over ‘externe Adviseurs en hun invloed’ (zie www.aef.nl). Zijn conclusie: als er minder en beter beleid werd gemaakt, zou dat leiden tot minder ambtenaren, minder externe adviseurs en betere resultaten.
Over macht en invloed van externe adviseurs wordt gesproken tijdens een werkbezoek aan Andersson, Elffers en Felix (AEF). Dit bureau behoort tot de top van de Nederlandse adviesbureaus. Het bureau met 45 adviseurs en een staf van 10 ondersteunende medewerkers richt zich vooral op strategische vraagstukken. Het bureau werd onder meer bekend door het opstellen van een nieuwe vreemdelingenwet (buiten de traditionele kanalen van het ministerie van Justitie om), een vernieuwingsrapport voor de PvdA, ‘Onder een gesloten dak groeit geen gras’, en de doorlichting van de NV Werk in opdracht van de gemeente Amsterdam, hetgeen tot het vertrek van directie en commissarissen leidde. AEF is gevestigd in een kantoorvilla te Utrecht die zeer fraai werd verbouwd door Meccanoo Architecten.
AEF is gevestigd in Utrecht, Maliebaan 16.
Aanmelden bij nekkers@futureconsult.nl

NSV

Website: <http://www.nsv-sociologie.nl>
secretariaat NVMC, p/a Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270657, fax 020 6229430, e-mail: nvmc@siswo.uva.nl

NSV-scriptieprijs voor Janneke Oppelaar

juryvoorzitter J.Goudsblom (Emeritus, UvA). Een artikel gebaseerd op deze scriptie verschijnt binnenkort in Mens en Maatschappij. Voor haar scriptie kreeg Janneke Oppelaar in januari ook al de Joep Munnichs scriptie-prijs van de Nederlandse Vereniging voor Gerontologie.

NSV-artikelprijs voor Herman van de Werfhorst

De tweejaarlijkse prijs voor het beste artikel in een Nederlands sociologisch tijdschrift is

toegekend aan Herman van de Werfhorst voor 'Onderwijs en sociale klassemobiliteit: studiekeuzes als onderdeel van mobiliteitsstrategieën'. Dit artikel verscheen in 2002 in Sociale wetenschappen 45(1).

De prijs, bestaande uit €500 en een wisselbeker, werd uitgereikt op de sociaal-wetenschappelijke studiedagen door juryvoorzitter Carlo van Praag (SCP). Uit het artikel blijkt dat studierichting een belangrijke toegevoegde verklaringswaarde heeft voor de bereikte klassepositie. Volgens de jury maken de multinomiale logistische modellen een goede, ambachtelijke indruk. Of, zoals een van de juryleden het uitdrukte: 'mooi en elegant uitgewerkt, mooi afgerond, in zijn soort heel goed'. Minder tevreden was de jury

over de toelichting op de tabellen (niet begrijpelijk voor betrekkelijke leek) en de te summiere informatie over de gebruikte bestanden.

Nu verkrijgbaar: De socioloog als columnist

Het jaarlijkse actualiteitencollege van de NSV was in 2003 gewijd aan 'De socioloog als columnist'. Op dit college spraken J.A.A. van Doorn, Jolande Withuis, Kees Schuyt en Paul Schnabel. Zij lazen een eigen column voor en spraken vervolgens over hun rol als socioloog en columnist. René Gabriëls, schrijver van *Intellectuelen in Nederland* (1999) hield een inleiding over het 'gebonden genot' van de sociologische column en de publieke rol van de socioloog.

Deze voordrachten zijn nu gebundeld onder redactie van Jos de Haan. Degenen die aanwezig waren bij het actualiteitencollege hebben de bundel inmiddels toegestuurd gekregen; voor overige belangstellenden is hij te bestellen bij:

SISWO/NSV, Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, tel. 020 5270600, fax 020 6229430

SISWO/Instituut voor maatschappijwetenschappen

Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam

tel. 020 5270600, fax 020 6229430

e-mail: siswo@siswo.uva.nl

internet: http://www.siswo.nl

Call for Papers

The thematic network 'Managing Social Risks through Transitional Labour Markets' (TLM.NET) is calling for papers to be presented at the conference

QUALITY IN LABOUR MARKET TRANSITIONS: A EUROPEAN CHALLENGE

A TLM.NET conference in the framework of the Dutch presidency of the European Union

25 - 26 November 2004

at the Royal Academy of Sciences, Amsterdam, The Netherlands.

For details refer to the conference website www.siswo.uva.nl/tlm/conference/confcalls.htm.

The thematic network 'Managing Social Risks through Transitional Labour Markets' (acronym: TLM.NET) is co-ordinated by the Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung (WZB - Gunther Schmid and Klaus Schomann) and SISWO/Institute for the Social Sciences and is funded by the Fifth Framework Programme of the European Commission. For more information on the network's programme and activities, visit the website www.siswo.uva.nl/tlm Quality of transitions is a precondition for enduring participation in the labour market and in other socially productive domains of life. "High quality" labour market transitions warrant citizens' adaptability and sustainability in the labour market, while at the same time contributing to the dynamics of that labour market and the competitiveness of companies and institutions. Papers on the following themes will be considered:

- Supporting labour market mobility and dynamics
- Life-long learning, school to work and labour market transitions
- Active labour market policies and escape routes to and from unemployment

- Work-life balance and new forms of transitions related to household activities

- Active retirement: New solutions to demographic needs and individual preferences in retirement transitions

- The sustainability of employment insurance

An abstract should be submitted by Thursday 1 July 2004. Please refer to the conference website

www.siswo.uva.nl/tlm/conference/confcalls.htm for details on submission procedure and more.

Contactinformation: Nick van den Heuvel, SISWO/Institute for the Social Sciences, Plantage Muidergracht 4, 1018 TV Amsterdam, phone: 020 5270622/00, email: heuvel@siswo.uva.nl

Collegereeks Actuele sociale vraagstukken voor hoogopgeleide nieuw- en oudkomers

Vanaf 21 september zal op SISWO op dinsdagavond een collegereeks Actuele sociale vraagstukken voor hoogopgeleide nieuwkomers en oudkomers starten. Doel van de reeks is kennis en inzicht te geven in actuele sociale problemen in de Nederlandse samenleving en de deelnemers in de gelegenheid te stellen hun netwerk te verbreden. De colleges worden zowel door universitair docenten als mensen uit de praktijk (bedrijfsleven, overheid) gegeven. Daarnaast zijn er gastsprekers uit de doelgroep benaderd om vanuit een ander perspectief een visie te geven op sociale vraagstukken. Er wordt voor de deelnemers een syllabus samengesteld. De voertaal is het Nederlands.

De colleges worden gehouden in het SISWO-gebouw, Plantage Muidergracht 4, Amsterdam. De deelnamekosten bedragen €50. Op de website van SISWO vindt u het programma en een inschrijfformulier. Contact: Marycke Borghardt, tel. 020 5270629, e-mail: borghardt@siswo.uva.nl; website: <http://www.siswo.nl>

Nieuw advies Wetenschappelijke Raad voor Amsterdam

De nieuwe bijstandswet kan de gemeente Amsterdam veel geld gaan kosten als er iets mis gaat met de uitvoering. Dat beseft ook

het college van B&W, zo blijkt uit de plannen voor de ombouw van de Sociale Dienst Amsterdam tot de Dienst Werk en Inkomen. Van een leien dakje gaat dat echter niet. Dit én het belang van de bijstandsgerechtigden in de stad zijn reden voor de Wetenschappelijke Raad voor Amsterdam een advies uit te brengen over de nieuwe Dienst Werk en Inkomen. Daartoe wordt teruggekeken: wat ging er mis bij de Amsterdamse sociale dienst en hoe slaagden de sociale diensten in andere steden erin om hun zaken wel op orde te krijgen? De analyse leidt tot een uitvoerig advies: over de verhouding tussen directie en verantwoordelijk wethouder, over personeel en management en over de taken van de nieuwe dienst. Voor een succesvolle overgang van sociale dienst naar Dienst Werk & Inkomen zijn op korte termijn van groot belang: de snelle benoeming van een directeur, duidelijkheid over de inhoud van de reorganisatie

en de gevolgen daarvan voor het personeel van de Sociale Dienst Amsterdam, NV Werk en Maatwerk. Ook moet snel een beslissing vallen over de kerntaken van de nieuwe dienst en het uitbesteden van taken als activering en reïntegratie. Titelgegevens: Roeland van Geuns - *Toekomst van de sociale dienst Amsterdam*. - Amsterdam : SISWO, 2004. -40 p. - (WRA Essays ; 3). Prijs incl. verzendkosten €7,50. Bestellen: Graag het bedrag overmaken op gironummer 5281448 t.n.v. SISWO MEDIA Amsterdam onder vermelding van de titel van het boek met duidelijke vermelding van uw naam en volledig adres (vooral bij elektronisch betalen). Na ontvangst van de betaling krijgt u de publicatie toegezonden. Extra kosten voor verzending buitenland € 6.85. Informatie: Kathy Heckscher, SISWO, tel. 020 5270600.

30 juni

Europa in de broeikas? Feiten en ficties over de Nederlandse aanpak van het klimaatprobleem, Maarssen. Contact: www.klimaatportaal.nl of O. van Steenis (organisatie) tel. 030 2742970, e-mail: Ottelien.van.Steenis@rivm.nl, B. Schoenmaeckers (coordinator) tel. 023 5442751, e-mail: Schoenmaeckers@wxs.nl

Tweede SWOME onderzoekscolloquium - Elizabeth Shove (Lancaster University, UK) presenteert haar boek "Comfort, Cleanliness and Convenience", Utrecht. Contact: e-mail: Sander.vandenBurg@wur.nl

8-10 juli

Stress and Anxiety Research Society 2004 (STAR), Amsterdam.

Contact: Dr. R.J. Oostdam, e-mail: R.J.Oostdam@uva.nl, tel. 020 5251330 / Dr. J. Meijer, e-mail: J.Meijer@uva.nl, tel. 020 5251504

11-15 juli

18th meeting International Society for the Study of behavioral development (ISSBD) - International scientific congress on all aspects of psychic development, Gent. Contact: info@semico.be

27-30 juli

17th biennial conference of the International Society for Human Ethology, Gent. Contact: Dr. Kris Thienpont, tel. +32.9.264 9167, e-mail: kristiaan.thienpont@ugent.be

17-20 augustus

RC33 Sixth International Conference on Social Science Methodology: "Recent Developments and Applications in Social Research Methodology", Amsterdam. Contact: Henk Kleijer, tel. 020 5270647, e-mail: kleijer@siswo.uva.nl

25-28 augustus

International Conference: 'Global similarities, local differences', Vrije Universiteit Amsterdam. Contact: e-mail: nve@convenience-cm.nl

3 september

Het Vijfde Symposium: Cabaret en de Leidse Schouwburg, Leiden. Contact:e-mail: j.m.bordewijk@let.leidenuniv.nl , tel: 071 5272357/5120083

2-4 september

Science, Ethics and Society: 5th Congress of the European Society for Agricultural and Food Ethics, Leuven. Contact: Stefan Aerts, tel. 016 321734, fax: 016 321994, e-mail: Cabme@agr.kuleuven.ac.be

13-15 september

2e International Forum on Disability Management, Maastricht. Contact: e-mail: tulpinst@amc.uva.nl

14 september

Carrière perspectief, Amsterdam. Contact: tel. 020 6241166

14-17 september

International Conference on Communication in Healthcare, Brugge. Contact: Jo Goedhuys, e-mail: Jo.Goodhuys@med.kuleuven.ac.be of tel. 016 337483

22-35 september

12th EASM Congress - European Sport Management Congress, Gent. Contact: <http://www.easm2004ghent.com>

23 september

IVO Refereerbijeenkomst, Rotterdam. Contact: tel. 010 4253366 of e-mail: secretariaat@ivo.nl

24 september

International conference: "Dutch Welfare within Europe". Informatie: Machteld Ooijens-Franken, e-mail: mooijens@siswo.uva.nl, tel. 020-5270651
IMES Lezing door Theo Veenkamp: "People Flow"; referent: Jeroen Doornik, Amsterdam. Contact: i.c.vanliempt@uva.nl en l.m.nell@uva.nl

24-25 september

Europese Conferentie "Working Fathers, Caring Men", Rotterdam. Contact: e-mail: conferenceworkingfathers@minszw.nl

29-30 september

Klonten in de smeltkroes: Congres over duurzame Nederlandse gemeenschappen in Noord-Amerika, 1800-2000, Amsterdam. Contact: hdc@dienst.vu.nl of tel. 020 4445270

30 september

Braingain - The Instruments, Den Haag. Contact: D. van Dalen, e-mail: dvdalen@nuffic.nl

5 oktober

Van inspiratie naar consolidatie: Versterking eerstelijns GGZ, Eindhoven. Contact: e-mail: l.meyers@lhv.nl, onder vermelding van "congres"

Zwarte, grijze en witte economie: Werelden die onzichtbaar en onnavolgbaar in elkaar overgaan, Amsterdam. Contact: tel. 020 6241166

30 september - 1 oktober

STILE - European Conference: Measuring the information society, Brussel. Contact: (Inhoud) Monique Ramioul (HIVA), e-mail: monique.ramioul@hiva.kuleuven.ac.be; (praktische informatie) Sandra Volders (HIVA), tel. 016 324355, e-mail: sandra.volders@hiva.kuleuven.ac.be

1 oktober
Perspectief op een vergrijzende maatschappij, Ede. Contact:
PAOG cursus- en congresorganisatie, tel. 020 4448444, e-mail:
paog@vumc.nl
Symposium 'Breedbeeld wetenschap', Utrecht. Contact: Ben Boog,
e-mail: B.W.M. Boog@ppsw.rug.nl

7-8 oktober
Professionals between People and Policy, : Amsterdam (7-10)
en Utrecht (8-10). Contact: Inhoud: Monique Kremer, e-
mail: m.kremer@nizw.nl; aanmelding: NIZW / Cursus- en
Congresbureau, tel. 030 2306510, e-mail: congres@nizw.nl
congres@nizw.nl

8-10 oktober
A Portrait of an Artist 2015: artistic professions & vocational
training in Europe (werktitel) gehouden, onder auspiciën van de
European Council of Artists (ECA), Amsterdam. Contact: Ingrid
Janssen, e-mail: i.janssen@boekman.nl

14 oktober
Tranzo Zorgsalon: Evidence based werken in de gezondheidzorg,
Tilburg. Contact: Emely van den Broek-Scharbaai, e-mail:
e.vdnbroek-scharbaai@uvt.nl, tel. 013 4663628

22 oktober
11 september: winnaars en verliezers – van WTC tot Bagdad: Debat
tussen Peter Franssen (auteur van het boek '11 september: waarom
de kapers vrij spel kregen') en Prof. Luc Reyckers (internationale
betrekkingen) over de aanslag van 11 september en de hierop
volgende 'oorlog tegen het terrorisme', Leuven (20.00 uur). Con-
tact: Pieter Dumortier, e-mail: chenge_leuven@hotmail.com, tel.
016 233358

26 oktober
Individualisering en toch solidair?, Amsterdam. Contact: tel. 020
6241166

29 oktober
ABV-Studiemiddag "De (Vermeende) vertutting van de
Antropologie", Leiden. Contact: Jan Jansen, e-mail: jansenj@fsw.le-
idenuniv.nl (vooraanmelding dringend verzocht)

29 oktober
IMES Lezing door Anja Rudnick: "Gender en migratie", Amsterdam.
Contact: i.c.vanliempt@uva.nl en l.m.nell@uva.nl

3-5 november
The Art of Comparison – 6th Conference ESA Research Network for
the Sociology of the Arts, Rotterdam. Contact: Susanne Janssen,
EUR, tel. 010 4082443, e-mail: esa.art@fhk.eur.nl

4 november
Conferentie over de sociaal-fysieke wijkaanpak, Rotterdam.
Contact: NIZW, Sociaal Beleid, tel. 030 2306311, e-mail:
kennisplein@nizw.nl

10 november
Over-werken tot aan de meet – Duurzaam werken in de actieve
welvaartstaat, Leuven (14.00-18.30 uur). Contact: Bart Cambré, e-
mail: Bart.Cambre@soc.kuleuven.ac.be, tel. 016 323133

"WOTRO 40 jaar symposium"

12 november
International Research Seminar – Lezing Adrienne Héritier (EUI
Florence), Amsterdam. Contact: tel. 020 4446905, e-mail:
ha.binnema@fsw.vu.nl

Methodology NOSMO

15-17 november
Europese IST Event 2004, Den Haag. Informatie: http://europa.eu.int/information_society/istevent/2004/index_en.htm

16 november
De risicosamenleving: Veiligheid en zekerheid staan op de tocht.
Mond dit uit in een nieuwe strijd om het bestaan?, Amsterdam.

Contact: tel. 020 6241166

18 november
IVO Refereerbijeenkomst, Rotterdam. Contact: tel: 010 4253366 of
e-mail: secretariaat@ivo.nl

23 november
8th TRAIL Congress – A World of Transport, Infrastructure and
Logistics, Rotterdam. Contact: tel. 015 27 860 46, e-mail:
info@rstrail.nl

25-26 november
Quality in Labour Market Transitions: A European Challenge – A
TLM.NET conference in the framework of the Dutch presidency of
the European Union, KNAW Amsterdam. Contact: Nick van den
Heuvel, e-mail: heuvel@siswo.uva.nl, tel. 020 5270622/00, fax 020
6229430

25-27 november
A Global History of Textile Workers, 1650-2000, Amsterdam.
Contact: tel. 020 6685866, e-mail: textile@iisg.nl

1 december
5 jaar ECB, impact van het gevoerde beleid op de economische
toestand, wisselkoersen; met: Jan Smets, directeur NBB, Paul De
Grauwe, professor ETEW, Geert Noels, chief economist Petercam,
Leuven (19.30 uur). Contact: Hans Degryse, e-mail: Hans.Degryse
@econ.kuleuven.ac.be, tel. 016 326856

2 december
Tranzo Zorgsalon: Een pilot voor een regionale Volksgezondheid
Toekomst Verkenning, Tilburg. Contact: Emely van den Broek-
Scharbaai, e-mail: e.vdnbroek-scharbaai@uvt.nl, tel. 013 4663628

2-3 december
Child abuse & neglect, the facts – Tien internationale experts
geven de stand van zaken over objectieve gevolgen van
kindermishandeling, met accent op de neurobiologie van trauma,
Leuven. Contact: Peter Adriaenssens en secr. Ann Crabbé, e-mail:
Peter.Adriaenssens@uz.kuleuven.ac.be, tel. 016 301730

3 december
Politologisch congres: De wegdeemsterende staat?, Gent.
Contact: Hendrik Vos, Universiteit Gent – Vakgroep Politieke
Wetenschappen, Universiteitstraat 8, B-9000 Gent; e-mail:
hendrik.vos@UGent.be

6-7 december
Internationale conferentie 'Images of Science' – New Interactions
between Science and Society, Amsterdam. Contact: Dr. J.J.G.
van der Bruggen, Rathenau Instituut, tel. 070 3421542, e-mail:
info@rathenau.nl

16-17 december
First Congress on Local Politics in Europe – Political and Electoral
Reforms at the Local Level, Gent. Contact: Kristof Steyvers, e-
mail: kristof.steyvers@UGent.be of Herwig Reynaert, e-mail:
herwig.reynaert@UGent.be

9-10 februari
Wanneer 'liefde' toeslaat – Over geweld en onrecht in gezinnen,
Leuven. Contact: Annemie Dillen, e-mail: Annemie.Dillen@theo.ku-
leuven.ac.be, tel. 016 328401

De agenda met bijeenkomsten in binnen- en buitenland staat op
de Facta-website: <http://www.maatschappijwetenschappen.nl/>